

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV STARANJA PREBIVALSTVA
NA GOSPODARSKI RAZVOJ
SLOVENIJE**

Ljubljana, maj 2010

MATEJA GERDINA

IZJAVA

Študentka MATEJA GERDINA izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom PROF. DR. MARJANA SENJURJA, in da dovolim njegovo objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

Kazalo

UVOD.....	1
1 GOSPODARSKI RAZVOJ.....	2
1.1 Gospodarska rast v Sloveniji.....	2
1.2 Dejavniki gospodarskega razvoja.....	5
2 PREBIVALSTVO SLOVENIJE.....	7
2.1 Rodnost.....	9
2.2 Smrtnost.....	10
2.3 Naravni prirastek.....	11
2.4 Migracije.....	12
2.5 Projekcija razvoja prebivalstva Slovenije.....	12
3 STARANJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI.....	14
3.1 Kazalci staranja prebivalstva.....	15
3.2 Vzroki staranja.....	17
4 VPLIV STARANJA PREBIVALSTVA NA GOSPODARSKI RAZVOJ.....	18
4.1 Ekonomske posledice staranja prebivalstva.....	18
4.1.1 Trg dela.....	18
4.1.2 Pokojninski sistem.....	23
4.1.3 Zdravstveno varstvo in dolgotrajna oskrba.....	27
4.1.4 Vzgoja in izobraževanje starejših.....	31
5 UKREPI ZA SPODBUJANJE VEČJE DELOVNE AKTIVNOSTI STAREJŠIH.....	32
5.1 Ukrepi, namenjeni starejšim zaposlenim osebam.....	33
5.2 Ukrepi, namenjeni starejšim brezposelnim.....	35
5.3 Ukrepi za spreminjanje odnosa delodajalcev in javnosti do starejših oseb.....	36
5.4 Primeri dobrih praks držav članic EU na področju aktivnega staranja.....	36
SKLEP.....	38
LITERATURA IN VIRI.....	40

KAZALO SLIK

<i>SLIKA 1: BDP PER CAPITA SLOVENIJA IN EU-27</i>	3
<i>SLIKA 2: PREBIVALSTVENA PIRAMIDA ZA SLOVENIJO</i>	8
<i>SLIKA 3: GIBANJE STOPNJE RODNOSTI V SLOVENIJI MED 1980 IN 2008</i>	10
<i>SLIKA 4: STOPNJE UMRLJIVOSTI MED LETI 1985 IN 2008</i>	11
<i>SLIKA 5: NARAVNI PRIRASTEK MED LETI 1980 IN 2008</i>	11
<i>SLIKA 6: SELITVENI PRIRAST PO LETU 2000</i>	12
<i>SLIKA 7: PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA ZA MOŠKE IN ŽENSKE V SLOVENIJI</i>	15
<i>SLIKA 8: KOEFICIENT STAROSTNE ODVISNOSTI</i>	16
<i>SLIKA 9: ODSOTOK STAREGA PREBIVALSTVA</i>	17
<i>SLIKA 10: IZDATKI ZA DOLGOTRAJNO OSKRBO V SLOVENIJI V OBDOBJU 2003-2007(V 1000 EUR)</i>	29
<i>SLIKA 11: DELEŽ ZAPOSLENIH, KI SE IZOBRAŽUJEJO ZA NEKATERE EVROPSKE DRŽAVE V LETU 2005</i>	31

KAZALO TABEL

<i>TABELA 1: PROJEKCIJA PREBIVALSTVA ZA SLOVENIJO IN EU-27</i>	13
<i>TABELA 2: PROJEKCIJE ZA SLOVENIJO DO 2060 (SREDNJA VARIANTA)</i>	14
<i>TABELA 3: PROJEKCIJE STOPENJ DELOVNE AKTIVNOSTI ZA SLOVENIJO PO STAROSTNIH RAZREDIH</i>	21
<i>TABELA 4: STOPNJE ZAPOSLENOSTI STAREJŠIH DELAVCEV V SLOVENIJI V LETU 2005</i>	21
<i>TABELA 5: DELEŽI NEAKTIVNIH OSEB, KI SI ŽELIJO DELATI V SLOVENIJI V LETU 2005</i>	22
<i>TABELA 6: STOPNJE RASTI ŠTEVILA UPOKOJENCEV PO VRSTAH POKOJNIN</i>	23

UVOD

Slovenija se, tako kot praktično vse razvite države, srečuje s problematiko staranja prebivalstva. To pomeni, da se delež starega prebivalstva v celotnem prebivalstvu povečuje. Ker je ta tema precej aktualna, sem se odločila, da se vanjo bolj poglobim in v svoji diplomski nalogi o tem nekaj napišem ter predstavim, kakšne rešitve se pripravljajo.

Daljša življenjska doba skupaj z znižanjem rodnosti vodi v staranje prebivalstva. Ta proces se ni začel danes ali včeraj, temveč se staranje prebivalstva že dolgo dogaja. Vendar pa počasi dosegamo tisto mejo, ko bo treba nekaj ukreniti, saj problematika staranja prebivalstva s seboj prinaša tudi številne negativne posledice za gospodarstvo, predvsem pa pod vprašaj postavlja vzdržnost socialnih sistemov, predvsem pokojninskega in zdravstvenega.

Upokojevcev je vedno več, na drugi strani pa imamo vedno manj mladih, vedno manj delovno aktivnih. Posledica je vedno večji pritisk na pokojninski sistem, saj je vedno več zavarovancev upravičenih do starostne pokojnine, na drugi strani pa je vedno manj zavarovancev, ki še prispevajo v pokojninski sistem. Prav reforma pokojninskega sistema je trenutno zelo aktualna. Reforma predvideva nove, ostrejše pogoje za upokojevanje. Na ta način se poskuša doseči, da bi ljudje čim dlje ostali delovno aktivni in tako daljši čas vplačevali v pokojninsko blagajno.

Reforme bodo nujno potrebne tudi v zdravstvenem sistemu. Tudi tukaj se namreč pozna vedno večje število starejših, ki so slabšega zdravja in pogosteje potrebujejo zdravniško pomoč. Predvsem delež najstarejše populacije naj bi v prihodnje še narasel, to pa pomeni dodatno finančno breme za zdravstveni in socialni sistem. Starejši ljudje bodo potrebovali tudi različne oblike institucionalnega varstva ali pa oskrbe na domu. Reforme naj bi šle v smeri, da bi stari ljudje čim dlje ostajali v domači oskrbi in živeli ob pomoči družinskih članov.

Vendar pa staro prebivalstvo ne prinaša le negativnih posledic za gospodarstvo. Potrebno je poiskati prednosti, ki jih imajo starejši, in jih čim bolj izkoristiti. Ena od pomembnih stvari je prav gotovo njihovo znanje in izkušnje, torej človeški kapital, ki ga imajo, in se mora čim bolj prenašati med generacijami. Potrebno pa je tudi poskrbeti, da se bodo ljudje, tudi starejši, izobraževali, saj se na ta način izognemo zastarevanju znanja.

Projekcije razvoja prebivalstva za Slovenijo niso nič kaj obetavne. Napovedi so dokaj slabe, saj naj bi se prebivalstvo Slovenije do leta 2060 kar občutno zmanjšalo po številu in še precej postaralo. Tako bodo potrebne še nove in nove reforme ter ukrepi, s katerimi bomo poskušali ljudem zagotoviti varno starost in primeren socialni status.

V diplomski nalogi bom torej pisala o problematiki staranja prebivalstva v Sloveniji. V prvem delu bom na kratko opisala najpomembnejše dejavnike gospodarskega razvoja in predstavila gospodarsko rast Slovenije. V nadaljevanju bom pisala o demografskem stanju v Sloveniji ter napovedih za prihodnost. Predstavila bom projekcije prebivalstva, ki jih je izdelal Eurostat. V zadnjem delu pa se bom posvetila vplivu staranja prebivalstva na ekonomijo. Za konec bom še na kratko napisala nekaj o ukrepih za spodbujanje večje delovne aktivnosti starejših.

1 GOSPODARSKI RAZVOJ

Gospodarski razvoj obravnava vprašanje materialnih osnov za izboljšanje življenjskega standarda ljudi. Pri tem gre tako za količinsko kakor tudi za kakovostno izboljševanje življenjskega standarda (Senjur, 2002, str. 5).

Slovenija po stopnji razvitosti spada v zgornjo skupino srednje razvitih držav. Gospodarska razvitost države se običajno meri z bruto nacionalnim dohodkom na prebivalca. Poleg tega pa se uporabljajo še nekateri drugi kazalci gospodarske razvitosti, kot so npr.: pričakovana življenjska doba, stopnja pismenosti in smrtnost dojenčkov. V mednarodnih primerjavah se pogosto uporabljajo kazalci produktivnosti dela (Senjur, 2002, str. 9).

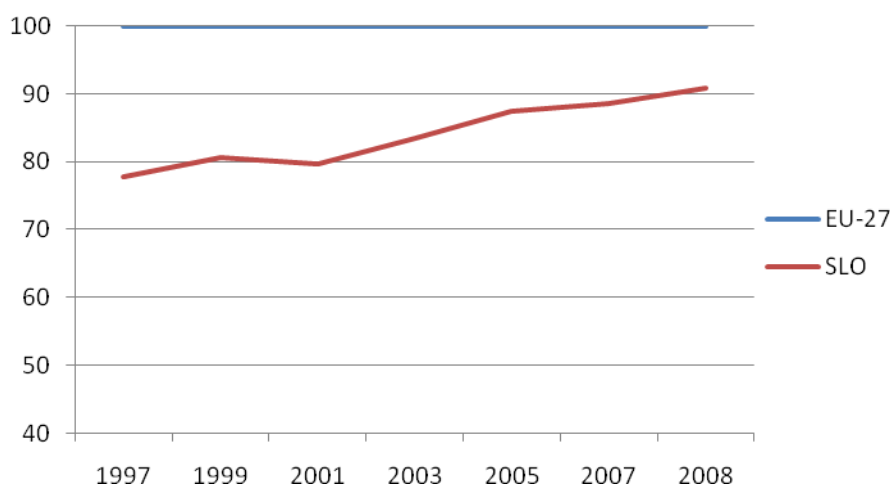
1.1 Gospodarska rast v Sloveniji

Od leta 1990 naprej je slovensko gospodarstvo počasi prehajalo v tržno ekonomijo. V obdobju tranzicije smo zmanjševali zaostanek za povprečjem EU. Med leti 1993 in 2003 je bila povprečna stopnja realne gospodarske rasti 3,8 %. Takšna gospodarska rast sicer ni bila najvišja, vendar pa je bila najbolj stabilna med vsemi državami na prehodu. V teh letih so bili za blaginjo državljanov odgovorni predvsem javni sistemi socialne države, manj pa podjetja in posamezniki sami. V letih 2003 - 2007 je Slovenija beležila visoko gospodarsko rast, ki je bila bolj ali manj posledica visoke izvozne in investicijske aktivnosti, prispevek končnega trošenja pa je bil relativno majhen. Visoka gospodarska rast je pogojena z intenzivno in učinkovito rabo produkcijskih faktorjev. Še posebno med leti 2005 in 2007 smo imeli zelo dobra gospodarska gibanja. Stopnja gospodarske rasti se je v teh letih gibala nekje med 4 % in 5 %, stopnja brezposelnosti med 6,0 % in 6,5 %, stopnja inflacije pa med 2,5 % in 3,0 %. V prvi polovici leta 2008 je prišlo do upočasnitve gospodarske rasti, kljub temu pa sta v strukturi rasti še vedno prevladovala izvoz in investicijska aktivnost. Gospodarska rast se je v letu 2008 glede na leto prej skoraj prepolovila, k čemur so veliko prispevali tudi vedno močnejši vplivi mednarodne finančne krize, poleg tega pa še prepočasno prestrukturiranje in slabe razvojne politike. V zadnjih letih se je torej gospodarska rast upočasnila, javnofinančno in zunanje ravnovesje sta se poslabšala in rast plač je prehitela rast produktivnosti, izboljšalo pa se je stanje zadolženosti sektorja država. Slovenija je tako zaradi počasnosti sprememb začela izgubljati svojo globalno konkurenčnost.

Slovenija je do leta 2008 naredila pomemben napredek glede dohitevanja povprečne razvitosti EU, kar je bil osrednji gospodarski cilj Strategije razvoja Slovenije (SRS), vendar je gospodarska rast v premajhni meri temeljila na strukturnih premikih, nujnih za trajnejše povečanje konkurenčnosti in večjo odpornost gospodarstva na zunanje šoke. Skladno z usmeritvami SRS naj bi višjo razvojno raven dosegli predvsem z občutnim povečanjem skupne factorske produktivnosti, zlasti s preходом v družbo znanja, povečanjem učinkovitosti države in razvojnim prestrukturiranjem javnih financ. Slovenija je v vseh letih izvajanja Strategije razvoja Slovenije zmanjševala zaostanek za povprečno razvitostjo EU, merjeno z bruto domačim proizvodom na prebivalca po kupni moči (UMAR, 2009b, str. 9). Slovenija je po kazalniku BDP na prebivalca v SKM¹ (standard kupne moči) v letu 2007 dosegla 89% povprečja EU-27, v letu 2008 pa že 91% povprečja EU-27 (SURS, 2009c).

V obdobju 1991-2004 je Slovenija povečala indeks BDP na osebo za 12 odstotnih točk ter tako zmanjšala zaostanek za povprečjem EU-15. Dohitevanje je bilo doseženo na endogeni način, z visokimi investicijami, visokimi izobraževalnimi dosežki in z znatnimi naporami na področju raziskav in razvoja. Slovenija ne ustvarja nove tehnologije, temveč uvaja in izboljšuje tehnologijo srednje ravni iz drugih držav. Po projekcijah EU naj bi se Slovenija do leta 2030 približala v razvitosti, merjeno v BDP na prebivalca, na raven 94 % ravni EU-15 (Senjur, 2007, str. 160).

Slika 1: BDP per capita Slovenija in EU-27

Vir: Eurostat, GDP per capita in PPS.

Področje kakovosti življenja in blaginje prebivalstva so v preteklih letih zaznamovala razmeroma ugodna gibanja, vendar pa neizpeljane systemske spremembe zlasti v poslabšanih pogojih gospodarjenja nakazujejo na težave v prihodnosti. Življenjski pogoji večine prebivalstva so se v preteklih letih postopno izboljševali, na kar kaže realna rast

¹ SKM je umetna valuta, ki odraža razlike v ravneh cen v državah, ki jih sicer devizni tečajji ne upoštevajo. Ta enota omogoča boljše primerjave ekonomskih kazalcev med državami.

najpomembnejših dohodkov, pa tudi rast obsega stanovanjskega fonda in stanovanjskega standarda. Ob postopnem povečevanju dostopnosti večine storitev splošnega pomena problem ponekod še vedno ostajajo čakalne dobe za zdravstvene storitve in dostopnost storitev dolgotrajne oskrbe za starejše (UMAR, 2009b, str. 9).

Največji izziv na področju družbenega cilja SRS je še vedno modernizacija sistemov socialne zaščite, kjer tudi v letu 2008 še ni prišlo do potrebnih in že dlje časa načrtovanih sistemskih sprememb v sistemih pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja ter dolgotrajne oskrbe. Potem ko se je ob visoki gospodarski rasti delež izdatkov za socialno zaščito v BDP v preteklih letih zniževal, se je v spremenjenih gospodarskih razmerah v letu 2008 začel nakazovati obrat v teh gibanjih, kar bo v prihodnje brez potrebnih sistemskih sprememb vodilo v vse večje javnofinančne težave. To pa bo pomenilo tudi probleme pri zagotavljanju pomembnih storitev in prejemkov za prebivalstvo (UMAR, 2009b, str. 10).

Glede trajnega obnavljanja prebivalstva je za obdobje od leta 2005 značilno povečevanje števila prebivalcev, kar je bilo predvsem posledica izjemno velikega selitvenega prirasta. Nekaj malega je k temu prispevala tudi nekoliko višja stopnja rodnosti. Zaradi nizke rodnosti in podaljševanja pričakovanega trajanja življenja se delež starega prebivalstva še naprej povečuje. Ta proces je za zdaj še počasnejši kot v EU, a naj bi se po projekcijah v prihodnje pospešil (UMAR, 2009b, str. 10).

Konkurenčno gospodarstvo in hitrejša gospodarska rast sta prva prioriteta SRS, ki opredeljuje štiri temeljne razvojne cilje:

- *gospodarski razvojni cilj*: v desetih letih doseči ali celo preseči povprečno raven ekonomske razvitosti Evropske unije in povečati zaposlenost;
- *družbeni razvojni cilj*: izboljšati kakovost življenja in blaginjo vseh posameznikov;
- *medgeneracijski in sonaravni razvojni cilj*: uveljavljati načela trajnosti na vseh področjih razvoja, vključno s trajnim obnavljanjem prebivalstva;
- *razvojni cilj Slovenije v mednarodnem okolju*: postati v svetu prepoznavna in ugledna država.

Če Slovenija želi izboljšati svoj položaj in se uvrstiti med najrazvitejše države EU, bo morala sprejeti korenite strukturne reforme, ki bodo rešile temeljne razvojne probleme in premagale odpore do hitrejših družbenih sprememb.

1.2 Dejavniki gospodarskega razvoja

Dejavnike gospodarskega razvoja lahko razvrstimo v proizvodne tvorce, tehnični napredek in druge dejavnike gospodarskega razvoja. Proizvodne tvorce lahko razdelimo na izvirne proizvodne tvorce (delovna sila, naravni viri) in proizvajalna sredstva (kapital). Pri tem je potrebno poudariti, da so klasiki med proizvodne tvorce prištevali le delovno silo in zemljo. (Delovna sila je oče, zemlja pa mati vsega materialnega bogastva družbe.) Temeljno razvojno vprašanje za klasike je bilo, kaj se dogaja s količino celotne proizvodnje, če se spreminja količina delovne sile, ob sicer sorazmerno nespremenjeni količini zemlje (Senjur, 2002, str. 122-123).

Kapital, povezan z naložbenimi aktivnostmi, je skupaj z naravnimi in človeškimi viri eden ključnih dejavnikov gospodarskega in družbenega napredka. Gospodarski razvoj in postindustrijska družba sta se v razmerah globalizacije prisiljena nenehno strukturno prilagajati, prilagoditvenim zakonitostim pa sledijo tudi sodobni razvojni dejavniki. Ti se morajo podrežati še zlasti spreminjajočim se lokacijskim dejavnikom, ki odločilno vplivajo na geografsko razporeditev aktivnosti in s tem na razvojne procese v določenem geografskem okolju (Ravbar, 2009, str. 14).

V nadaljevanju bom na kratko opisala tri najpomembnejše dejavnike gospodarskega razvoja: investicije, tehnološki razvoj in človeški kapital.

INVESTICIJE

Investicije so izdatki, namenjeni povečevanju in ohranjanju stoga kapitala. Lahko bi rekli, da so investicije vsak izdatek, ki je namenjen povečanju prihodnjega dohodka. Po statistični opredelitvi pa so investicije tisti del družbenega proizvoda, ki ni potrošen (Senjur, 2002, str. 167). Investicije imajo velik pomen za skladen razvoj vsakega nacionalnega gospodarstva, saj določajo bodočo strukturo proizvodnje in dolgoročno skladnost ponudbe s povpraševanjem na globalni ravni. Obseg naložb in njihova razporeditev po gospodarskih sektorjih ter njihova učinkovitost so odločilni dejavniki gospodarskega razvoja, zato se planiranje obsega naložb običajno izvaja s pomočjo raznih modelov gospodarske rasti. Glede na to, da imamo pri investicijskih odločitvah praviloma omejena finančna sredstva, je potrebno skrbno preučiti vse investicijske možnosti, da bi preprečili oportunitetne izgube. Za primerjavo alternativnih investicijskih možnosti moramo zagotoviti medsebojno primerljivost vseh variant, metode ali merila, s katerimi jih ocenjujemo, pa morajo zagotoviti nedvomljive napotke pri izboru najprimernejše variante investicije (Čebokli, 2010).

Po podatkih Statističnega urada je vrednost bruto investicij v Sloveniji po letu 1995 ves čas naraščala, kar je dobro za naš gospodarski razvoj.

TEHNOLOŠKI RAZVOJ

Krepitev sposobnosti za obvladovanje tehnološkega napredka kot glavnega vira za povečevanje nacionalne konkurenčnosti na globalnem trgu je v vseh strateških razvojnih dokumentih države prepoznana kot pomembna razvojna prioriteta. Doseganje cilja, da Slovenija postane uspešna, mednarodno konkurenčna in dinamična dežela, zahteva pospešeno gospodarsko rast, to pa povečanje vlaganj in razvoj poslovnega okolja, ki bo spodbujal razvoj znanja, inovativnosti in podjetništva (Tehnološka mreža TVP, 2010).

Povezovanje vseh nosilcev znanja na posameznem tehnološkem področju, vodilnih, tehnološko usmerjenih podjetij in univerz ter razvojno-raziskovalnih institucij pomeni povečevanje sposobnosti za ustvarjanje, prenos in uporabo najnovejših tehnologij in s tem predstavlja pomemben element za doseganje dolgoročne dinamične gospodarske rasti (Tehnološka mreža TVP, 2010).

Tehnološki razvoj lahko razčlenimo na tri zaporedne faze (Pregrad & Musil, 2001, str. 38):

- *Invencija* – proces, ki nas vodi do oblikovanja novega znanja. Pomagamo si z opazovanjem okolja, iz katerega lahko dobimo nove ideje za izboljšanje trenutnega stanja. Lahko gre samo za izboljšan izdelek ali proces ali pa za popolno novost (nova naprava, tehnološki postopek ali proizvod);
- *Inovacija* – proces prve uporabe invencije in z njo povezanega novega znanja v gospodarski praksi;
- *Difuzija inovacije* – proces širjenja invencije po prvi praktični uporabi.

Merjenje uspešnosti tehnološkega razvoja je v praksi zelo zapleteno. Merjenje poteka na podlagi več različnih kazalcev. Rezultat enega samega kazalca nam namreč pove premalo in z njim ne moremo določiti stopnje tehnološkega razvoja in njegove dinamike v določenem časovnem obdobju. Najpogostejši kazalec tehnološkega razvoja so raziskave in razvoj ter stopnja difuzije novih tehnologij (Pregrad & Musil, 2001, str. 35-36).

V Sloveniji so izdatki za raziskovalno razvojno dejavnost v letu 2007 realno stagnirali, relativno izraženi v primerjavi z BDP pa so se znižali na raven iz leta 2005. V letu 2007 so tako izdatki za raziskovalno razvojno delavnost znašali 1,45 % BDP, leta 2008 pa se je delež izdatkov za raziskovalno razvojno dejavnost povečal na 1,66 % .

ČLOVEŠKI KAPITAL

Človeški kapital lahko definiramo kot faktor gospodarske rasti, ki zajema sposobnosti, spretnosti in znanje zaposlenih. Po eni strani je faktor produktivnosti, po drugi pa vir inovacij. Človeški kapital je imaginarna spremenljivka, ki je ne moremo numerično izraziti. Zato si pomagamo z nekaterimi približki, kot so leta šolanja, višina plače, število let zaposlitve. Gre torej za posebno spremenljivko, ki kakovostno oplemeniti spremenljivko, ki meri obseg delovne sile. V ekonomiji pogosto uporabljamo izraz efektivno delo, ki je neke vrste kompozitna spremenljivka - zmnožek števila delavcev in

njihovega človeškega kapitala. Človeški kapital je vir proizvodnje novih idej, ki lahko postanejo del novega inovativnega proizvoda. Koliko novih idej v nekem gospodarstvu nastane, je odvisno predvsem od zaloge človeškega kapitala in manj od obsega efektivnega dela. Torej naj bi gospodarstvo z večjo zalogo človeškega kapitala kljub enaki zalogi efektivnega dela glede na drugo gospodarstvo proizvedlo več inovativnih idej in preko tega dosegalo večji tehnološki napredek in višjo stopnjo rasti produktivnosti dela (Novak & Spaija, 2008, str. 154-155).

Človeški kapital je pomemben tako z vidika kakovosti kot tudi z vidika količine. Z gospodarskim razvojem se povečuje predvsem pomen kakovosti človeškega kapitala in drugih razvojnih dejavnikov, saj ima količina le-teh omejene možnosti povečevanja. Glavni dejavnik, ki povečuje kakovost človeškega kapitala, je izobraževanje. Tako bi lahko rekli, da so izdatki za izobraževanje neke vrste naložba v povečanje kakovosti človeškega kapitala (Bevc, 1991, str. 19-21).

Po teoriji človeškega kapitala sta izobrazba in specifični človeški kapital, ki se pridobiva z usposabljanjem na delu, ključna dejavnika produktivnosti. Spremembe v človeškem kapitalu povzročajo spremembe v produktivnosti, te pa vodijo k spremembam v nagradah na trgu dela (Becker, 1993, str. 15).

2 PREBIVALSTVO SLOVENIJE

Prebivalci Slovenije so osebe s prijavljenim stalnim in/ali začasnim prebivališčem v Sloveniji, ki v Sloveniji prebivajo ali imajo namen prebivati eno leto ali več in niso začasno odsotne iz Republike Slovenije eno leto ali več (SURS, b.l.).

Sredi leta 2009 je v Sloveniji živel 2.042.335 prebivalcev. Naše prebivalstvo sodi med stara prebivalstva, na kar kaže tudi indeks staranja², ki je v prvem polletju leta 2009 narasel za 0,4 točke in dosegel vrednost 118. Prebivalci Slovenije so bili sredi leta 2009 v povprečju stari 41,4 leta, kar je za 0,1 leta več kot je bila povprečna starost ob koncu leta 2008.

V Sloveniji nikoli nismo imeli prav posebno hitre rasti prebivalstva, najhitrejšo rast prebivalstva pa smo imeli v obdobju po drugi svetovni vojni, še posebej med leti 1971 in 1981.

Ob sorazmerno ugodnem socialnem razvoju se Slovenija srečuje z izzivi prehoda v dolgoživo družbo (UMAR, 2005, str. 16). Novim razmeram je potrebno prilagoditi sisteme socialnega, pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja ter politike zaposlovanja in

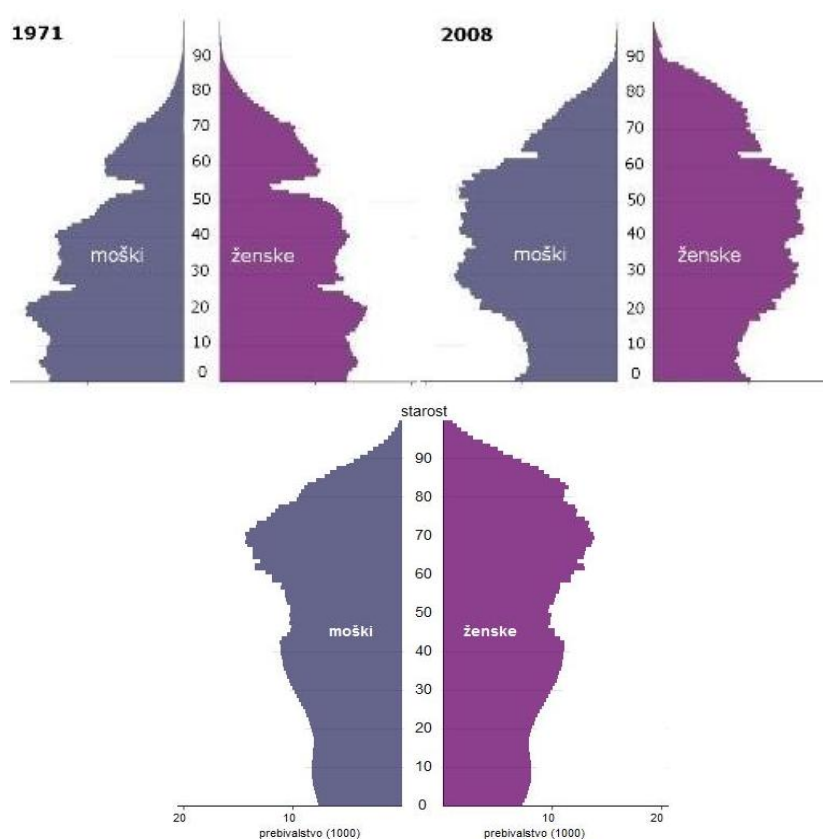
---

² Indeks staranja je kazalnik, ki kaže razmerje med starim (65 let ali več) in mladim (0-14 let) prebivalstvom.

socialnega varstva. Čim poznejši kot bodo ukrepi v zvezi z dolgoživo družbo, tem bolj drastični bodo morali biti. Dolgoživa družba zahteva ustvarjanje smiselnih možnosti za zaposlovanje starejših skupin prebivalstva, tako da so se pripravljene vračati na ekonomski trg dela (Penger & Dimovski, 2007, str. 44).

Starostno in spolno strukturo prebivalstva grafično prikažemo v obliki prebivalstvene piramide, iz katere se lepo vidi, kakšna je struktura prebivalstva določene države. Na sliki 2 prikazujem starostno strukturo prebivalstva Slovenije v letih 1971 in 2008 ter projekcijo za leto 2050. Iz te primerjave se lepo vidi, da imamo v letu 2008 veliko večji delež starejših in bistveno manjši delež otrok pod petnajstim letom starosti. V letu 2050 pa bo starostna struktura prebivalstva še bistveno manj ugodna.

Slika 2: Prebivalstvena piramida za Slovenijo

Vir: SURS, Prebivalstvena piramida.

Slovensko prebivalstvo se v zadnjih letih vse hitreje stara. Socialni in ekonomski napredek je vplival na zmanjšanje umrljivosti. Upadanje rodnosti je bilo tako izrazito, da smo v določenih letih imeli celo negativen naravni prirastek. Zmanjšuje se delež otrok, povečujeta pa se deleža delovno sposobnega in starega prebivalstva. Demografske spremembe oblikujejo novo družbo, v katerih bo vedno več starih in vedno manj mladih.

Demografska gibanja za določeno državo lahko ponazorimo z naslednjo enačbo:

$$P_{t+1} = P_t + B_t - D_t + (I_t - E_t) \quad (1)$$

kjer predstavljajo:

P_{t+1} .....število prebivalstva v državi v obdobju t+1

P_t ..... število prebivalstva v državi v izhodiščnem obdobju t

B_t ..... število rojstev v obdobju t

D_t ..... število smrti v obdobju t

I_t ..... število priseljencev v opazovano državo v obdobju t

E_t ..... število izseljencev iz opazovane države v obdobju t

Enačba (1) je temeljna demografska enačba, iz katere lahko razberemo, da na spreminjanje prebivalstva določene države vplivajo trije različni dejavniki: rodnost, smrtnost in migracije (van de Kaa, 2002, str. 80).

2.1 Rodnost

Rodnost nam kaže število živorojenih otrok na število vseh prebivalcev. Rodnost zagotavlja obstoj človeštva. Če je dovolj visoka, pa zagotavlja tudi dolgoročen obstoj populacije. Za enostavno obnavljanje prebivalstva mora ženska v svoji rodni dobi roditi v povprečju 2,1 otroka, pri nas pa je ta vrednost padla celo samo na 1,21 otroka. Analiza celotne stopnje rodnosti za Slovenijo za preteklih 50 let kaže, da se prebivalstvo Slovenije po naravni poti ne obnavlja več že vse od leta 1981 (SURS, 2009d, str. 19).

Dolgoročno padanje rodnosti je ena najpomembnejših determinant staranja prebivalstva. Za spremljanje gibanj rodnosti se najpogosteje uporabljajo naslednji kazalci:

- *splošna stopnja natalitete*: gre za razmerje med številom živorojenih v določenem letu in srednjim številom žensk v rodni dobi (15-49 let) v opazovanem letu;
- *bruto stopnja obnavljanja*: ta kazalec nam pove, kakšno je povprečno število živorojenih deklic, ki bi jih rodila generacija žensk v svoji rodni dobi (15-49 let);
- *stopnja totalne rodnosti*: pove nam število otrok, ki jih v povprečju rodi ženska v svoji rodni dobi ob predpostavki, da je doživela 49 let starosti.

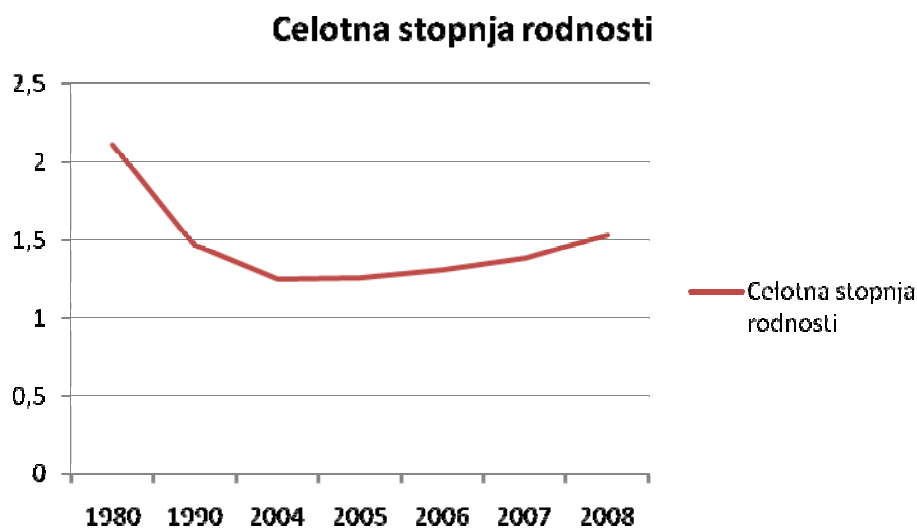
Upadanje števila rojstev je prisotno praktično v vseh razvitih državah že od konca 60-ih let prejšnjega stoletja. Eden od razlogov za to je sam način življenja, ki zahteva veliko denarja in prostega časa. Vedno več žensk se je zaposlilo, sledilo je odlaganje rojstev na kasnejše obdobje in tudi želja po manjšem številu otrok v družini.

Slovenija se srečuje s precej nizkimi stopnjami rodnosti. Pred tridesetimi leti se je v Sloveniji rodilo približno 30.000 otrok na leto, v začetku 21. stoletja pa je to število že

praktično prepolovljeno. Najnižje število živorojenih smo imeli v letu 2003, ko se je rodilo 17.321 otrok. Po tem letu se je rodnost začela nekoliko povečevati in tako se je leta 2008 v Sloveniji rodilo 21.817 otrok. Na 1000 prebivalcev se je rodilo 10,8 otroka. Vzroke za upad rodnosti lahko iščemo v poglobitvi gospodarske in politične krize ter prodirajoči zahodni miselnosti in modernizaciji družbe.

Slika 3 nam prikazuje, kako so se po letu 1980 gibale stopnje rodnosti v Sloveniji.

Slika 3: Gibanje stopnje rodnosti v Sloveniji med 1980 in 2008

Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal.

Med pomembnejšimi razlogi, zaradi katerih imajo ženske danes manj otrok kakor so jih imele prejšnje generacije, so pomembni naslednji ekonomske razlogi: brezposelnost, problemi pri zaposlovanju žensk, slabe stanovanjske razmere in finančno breme vzdrževanja otrok (Kraigher, 2005, str. 74).

2.2 Smrtnost

Smrtnost povzroča zmanjšanje števila prebivalstva. Predvsem višja življenjska raven in razvoj na področju medicine in znanosti sta glavna razloga, da smrtnost v razvitih državah upada, življenjska doba pa se podaljšuje.

Na sliki 4 na naslednji strani je prikazano, kako se je umrljivost skozi čas zniževala.

Slika 4: Stopnje umrljivosti med leti 1985 in 2008

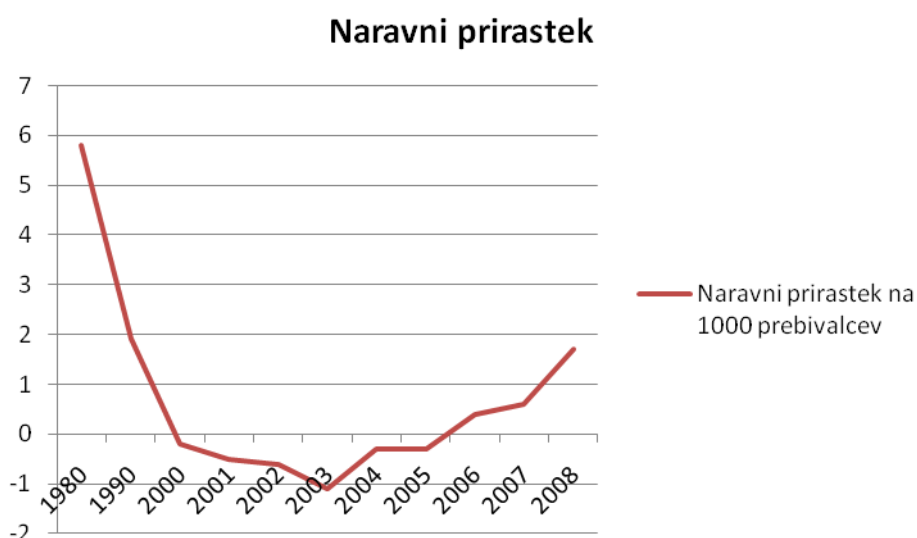
Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal.

2.3 Naravni prirastek

Naravni prirastek je razlika med rodnostjo in smrtnostjo. Ker je bila za Slovenijo značilna precej nizka rodnost, je temu primerno nizek tudi naravni prirastek, ki je bil v nekaterih letih celo negativen. Šele po letu 2006 v Sloveniji lahko spet zaznamo pozitiven naravni prirastek.

Na sliki 5 je prikazano, kako se je gibal naravni prirastek v Sloveniji med leti 1980 in 2008.

Slika 5: Naravni prirastek med leti 1980 in 2008

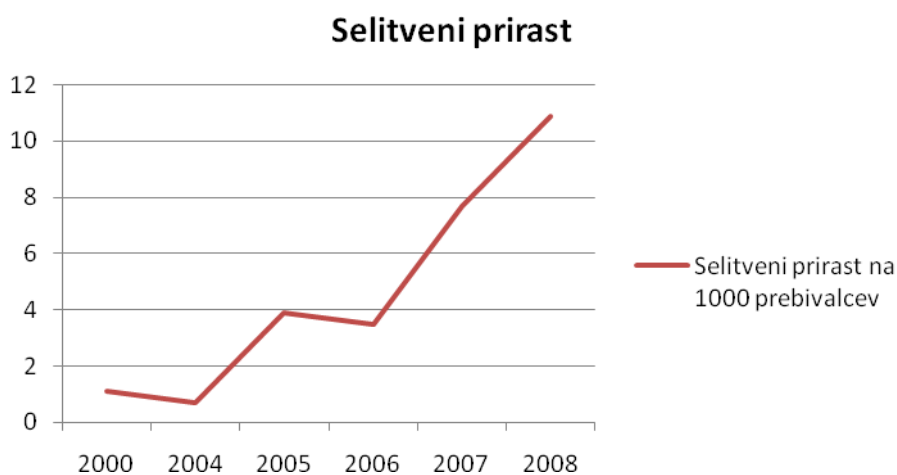
Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal.

2.4 Migracije

Selitve prav tako vplivajo na število prebivalstva določene države in na njeno strukturo. V okviru migracij ločimo imigracije, pri katerih gre za priselitev v določeno državo, in pa emigracije, kjer gre za izselitev iz določene države. Če je imigrantov več kot emigrantov, se to v državi pozna kot povečanje števila prebivalcev, v nasprotnem primeru pa se število prebivalcev določene države zmanjša. Slovensko prebivalstvo se povečuje tudi na račun migrantov.

Slika 6 prikazuje, kakšen je bil selitveni prirast na 1000 prebivalcev v letih 2000-2008.

Slika 6: Selitveni prirast po letu 2000

Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal.

V zadnjih petdesetih letih se v Slovenijo praviloma več ljudi priseli, kot se jih iz nje odseli. Sredi leta 2009 je bil tako med prebivalci Slovenije že vsak osmi priseljen. V obdobju 1999-2004 je selitveni prirast v Sloveniji v povprečju znašal 1,3 osebe na 1000 prebivalcev. Po vstopu Slovenije v EU se neto priseljevanje v državo povečuje. Selitveni prirast se je v prvih dveh letih po vstopu Slovenije v EU v primerjavi z leti pred tem povečal za več kot dvakrat, v letih 2007 in 2008 pa za več kot šestkrat.

Ker se tujci v Slovenijo priseljujejo predvsem zaradi ekonomskih razlogov, med njimi prevladujejo delovno aktivne osebe. Največji delež migrantov predstavljajo moški (75 % vseh migrantov). Večina jih je prišla iz bivših jugoslovanskih držav: Bosne, Srbije, Črne gore, Makedonije in Hrvaške. Med starejšim delom populacije je bistveno manj migracij, saj so starejši precej manj naklonjeni spreminjanju okolja in prilagajanju novim razmeram (SURS, 2009b).

2.5 Projekcija razvoja prebivalstva Slovenije

Projekcije prebivalstva predstavljajo možni bodoči razvoj števila prebivalcev in sestave prebivalstva. Eurostat je izdelal projekcijo prebivalstva EUROPOP2008 za obdobje do leta 2060 po konvergentnem scenariju. Demografski razvoj se med državami EU sicer razlikuje, a se v vseh državah spopadajo s problemom starajočega se prebivalstva. Projekcije kažejo, da naj bi se evropsko prebivalstvo obnavljalo predvsem na račun priseljencev in naj bi tako po številčnosti do leta 2060 sicer ostalo podobno sedanjemu, le da bo občutno starejše.

Tudi za Slovenijo Eurostatove projekcije niso nič kaj spodbudne, saj nam napovedujejo močno zmanjšanje števila prebivalcev. Moji navedeni podatki se bodo nanašali na srednjo varianto te projekcije, poleg te pa obstajata tudi visoka in nizka varianta.

Srednja varianta projekcije za Slovenijo predpostavlja v obdobju 2008 – 2060 postopen dvig stopnje celotne rodnosti z 1,32 na 1,52, postopno zvišanje pričakovane življenjske dobe s 74,7 na 83,7 za moške in za ženske z 81,9 na 88,8 let ter postopno zniževanje neto selitev. Ob upoštevanju teh pogojev naj bi se do leta 2060 število prebivalcev Slovenije zmanjšalo skoraj za četrto milijona prebivalcev. Delež starih prebivalcev naj bi se podvojil in naj bi v letu 2060 tako znašal že 33,4 %. Delež ljudi, starih od 15 do 64 let pa naj bi se opazno znižal.

Število prebivalcev Slovenije naj bi se do 2019 še povečevalo, potem pa bo začelo upadati in se do leta 2060 znižalo na 1,76 milijona, kar bo posledica stalnega povečevanja pričakovanega trajanja življenja ob rojstvu, skromnega povečevanja rodnosti in skromnega selitvenega prirasta.

Tabela 1: Projekcija prebivalstva za Slovenijo in EU-27

Leto	EU-27	Slovenija
1.1.2008	495.394,0	2.022,6
1.1.2060	504.588,6	1.768,1

Vir: Eurostat, EUROPOP2008.

Vse variante, nizka, srednja in visoka, kažejo na izrazito staranje prebivalstva Slovenije v prihodnosti. Osnovno opozorilo projekcij prebivalstva EUROPOP2008 za Slovenijo je, da naj bi se delež prebivalstva, starejšega od 60 let, v obdobju do 2060 podvojil, delež prebivalstva, starega nad 80 let, pa naj bi se celo početril. Temu primerno se bo zmanjšal tudi delež prebivalcev, starih med 15 in 64 let.

Vrednost koeficienta starostne odvisnosti starih³ naj bi se do leta 2060 povečal na 62,2, medtem ko v letu 2010 znaša ta koeficient 23,9. Torej se bo v letih do 2060 močno povečal pritisk na delovno sposobne prebivalce. V Sloveniji smo imeli v letu 2008 4,3 delovno sposobne osebe na osebo v starosti nad 65 let. Leta 2060 pa naj bi imeli le še 1,6 delovno sposobno osebo na osebo, staro nad 65 let.

V Tabeli 2 prikazujem, kako se bo gibalo prebivalstvo Slovenije po Eurostatovih projekcijah.

Tabela 2: Projekcije za Slovenijo do 2060 (srednja varianta)

Leto	Število prebivalcev	0-14 let	15-64 let	65 +	80 +
2008	2.022.644	280.865	1.416.458	325.321	71.176
2010	2.034.220	281.651	1.414.418	338.151	79.622
2020	2.058.003	291.580	1.346.206	420.217	111.320
2030	2.022.872	258.508	1.252.831	511.533	135.110
2040	1.957.942	235.960	1.152.616	569.366	193.333
2050	1.878.003	239.902	1.027.671	610.430	224.641
2060	1.768.113	225.755	952.469	589.889	249.535

Vir: Eurostat, EUROPOP2008.

3 STARANJE PREBIVALSTVA V SLOVENIJI

Staranje prebivalstva definiramo kot povečevanje deleža starega prebivalstva nad neko starostno mejo v celotnem prebivalstvu. Starostna meja je običajno 60 ali 65 let (Malačič, 2003, str. 23).

Slovenija se, tako kot tudi druge evropske države, srečuje s problemom staranja prebivalstva, ki negativno vpliva tudi na gospodarski razvoj držav. Evropa in praktično ves razviti svet se tako srečuje s precej nizko rodnostjo ter vedno daljšo življenjsko dobo, kar ima za posledico staranje prebivalstva. Staranje prebivalstva povzroča sociološke, socialne in ekonomske probleme. Posledice pa ima tudi za zdravstvene in pokojninske sisteme držav. Staranje prebivalstva povzroča vedno večji pritisk na javne finance ter predstavlja tveganje zniževanja življenjskega standarda zaradi možnosti zmanjševanja gospodarske rasti in produktivnosti.

³ Koeficient starostne odvisnosti starih nam kaže razmerje med številom prebivalcev v starosti nad 65 let in številom delovno sposobnega prebivalstva (15-64 let) v državi.

Prebivalstvo je najpomembnejši dejavnik velikosti, dinamike in strukture družbenega proizvoda (Žižmond, 1996, str. 25).

Staranje prebivalstva Slovenije se je začelo z demografskim prehodom, natančneje s tistim delom demografskega prehoda, ko je začela upadati rodnost prebivalstva. Pri nas se je to dogajalo v zadnjih desetletjih 19. stoletja (Malačič, b.l., str. 2).

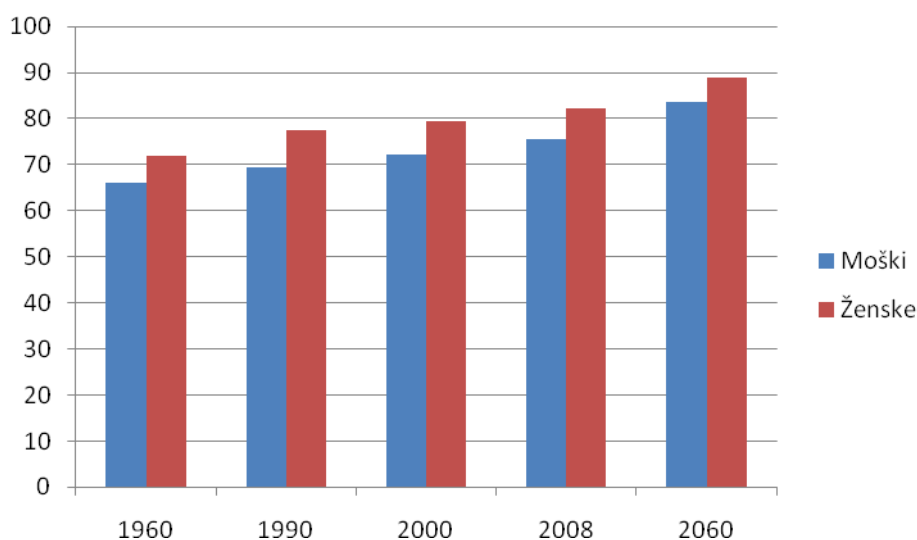
3.1 Kazalci staranja prebivalstva

Najpogosteje uporabljamo naslednje kazalce staranja:

- odstotek starega prebivalstva
- indeks staranja
- srednja starost prebivalstva
- koeficient starostne odvisnosti
- pričakovana življenjska doba

Pričakovano trajanje življenjske dobe je povprečno število let življenja, ki ga oseba ob rojstvu lahko pričakuje. Pričakovana življenjska doba se razlikuje med spoloma, se pa za oba spola počasi podaljšuje. V Sloveniji je za ženske, rojene v letu 2008, znašala 82,2 leti, za moške, rojene v letu 2008, pa 75,4 leta.

Slika 7: Pričakovana življenjska doba za moške in ženske v Sloveniji

Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal; Eurostat, EUROPOP2008.

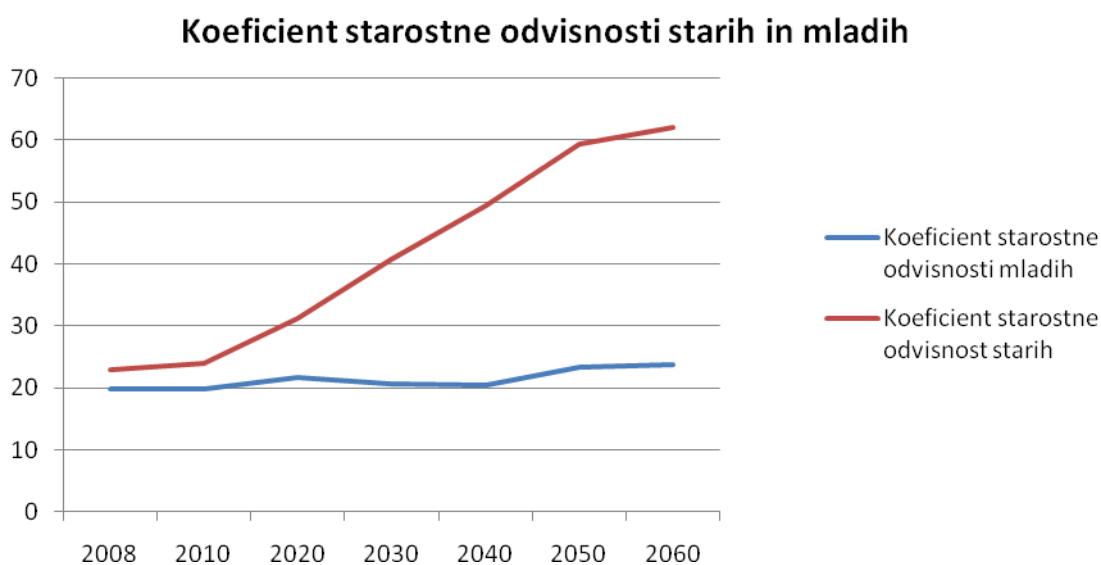
Ločimo mlada, zrela in stara prebivalstva. Za mlado prebivalstvo znaša odstotek starega prebivalstva do 5 in indeks staranja do 15. Zrelo prebivalstvo ima odstotek starega prebivalstva med 5 in 7, indeks staranja pa med 15 in 25. Staro prebivalstvo pa ima odstotek starega prebivalstva nad 7, indeks staranja pa nad 25. Demografi menijo, da bi v

današnjem času morali spremeniti kriterije za staro prebivalstvo tako, da bi bila meja pri 10 odstotkih starih in pri indeksu staranja 40. Razmišljajo pa tudi o uvedbi pojma zelo staro ali pretirano staro prebivalstvo. Meja za to kategorijo bi bila 20 % starih prebivalcev (65 let in več) (Malačič, 2003, str. 23).

Kazalnik starostne odvisnosti⁴ je ključen za izražanje demografskega pritiska v prihodnosti na ekonomsko dogajanje v družbi. Kazalnik starostne odvisnosti se ves čas povečuje in tako je v letu 2008 na 100 delovno sposobnih prebivalcev prišlo že 23,2 prebivalca v starosti nad 65 let in 19,8 otroka v starosti do 14 let. Ločimo koeficient starostne odvisnosti starih in koeficient starostne odvisnosti mladih⁵. Koeficient skupne starostne odvisnosti se povečuje, ker se zmanjšuje delež delovno sposobnega prebivalstva v celotnem prebivalstvu.

Graf nam prikazuje, kako naj bi po projekcijah Eurostata EUROPOP2008 skozi čas naraščala koeficienta starostne odvisnosti starih in mladih. Predvsem koeficient starostne odvisnosti starih naj bi se v prihodnje močno povečal.

Slika 8: Koeficient starostne odvisnosti

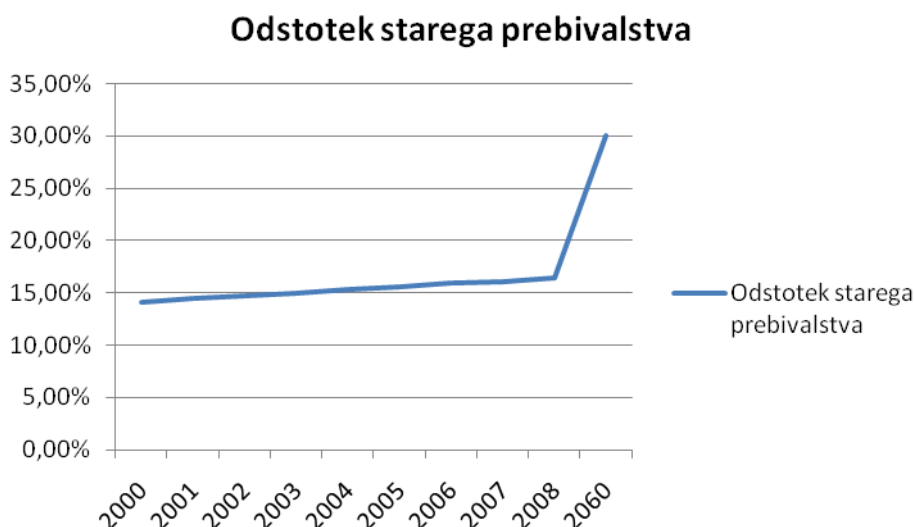
Vir: Eurostat, EUROPOP 2008.

Slika 9 na naslednji strani pa nam prikazuje, kako se bo do leta 2060 povečal odstotek starega prebivalstva.

⁴ Kazalnik starostne odvisnosti kaže število starostno odvisnih prebivalcev na 100 delovno sposobnih prebivalcev. Kot starostno odvisni prebivalci so opredeljeni otroci (0-14 let) in stari prebivalci (nad 65 let).

⁵ Koeficient starostne odvisnosti mladih nam kaže razmerje med številom prebivalcev v starosti 0-14 let in številom delovno sposobnega prebivalstva (15-64 let) v državi.

Slika 9: Odstotek starega prebivalstva

Vir: SURS, SI-Stat podatkovni portal.

Kot lahko vidimo, odstotek starega prebivalstva vztrajno narašča. Torej je delež starejših od 65 let v celotni populaciji vedno večji. Projekcije prebivalstva do leta 2060 napovedujejo, da bo v Sloveniji do takrat odstotek starega prebivalstva močno narasel in presegel 30 %.

3.2 Vzroki staranja

Demografski prehod in industrijska revolucija ter modernizacija so omogočili hitrejšo in trajnejšo rast deleža starejših ljudi med celotnim prebivalstvom. Na staranje prebivalstva vpliva več različnih dejavnikov, med katerimi je najpomembnejši dolgoročno padanje rodnosti. Rodnost je v razvitih državah na zelo nizki ravni, marsikje ni zagotovljena niti enostavna reprodukcija prebivalstva. V teh državah je tudi proces staranja najhitrejši. Poleg tega kot enega od vzrokov staranja lahko omenim še podaljševanje življenjske dobe. Smrtnost prebivalstva, predvsem starejših, se je znižala, kar pomeni, da imamo v starostni strukturi prebivalstva večji delež starejših. Svoj prispevek k staranju pa dajo tudi selitvena gibanja. Ker se za selitve bolj odločajo mlajši kot pa starejši, priselitve prispevajo k pomlajevanju prebivalstva. Nasprotno pa odselitve prispevajo k staranju prebivalstva.

Zelena knjiga Sveta EU z naslovom »Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami« opozarja na štiri pomembna področja, ki jih bo potrebno ustrezno urediti:

- zmanjševanje rodnosti;
- prepočasno vključevanje mladih v zaposlitev in samostojno življenje;
- potreba po drugačni delovni vključenosti srednje in tretje generacije;
- hitro naraščanje števila najstarejših ljudi, ki potrebujejo pomoč in podporo.

4 VPLIV STARANJA PREBIVALSTVA NA GOSPODARSKI RAZVOJ

Posledice staranja prebivalstva se kažejo na različnih ravneh in v različnih oblikah. Posledice so lahko demografske, ekonomske, socialne, psihološke, kulturne, politične.

Demografske posledice staranja prebivalstva izvirajo iz prepletenosti demografskih procesov in struktur. Slednje so posledica dolgotrajnega delovanja rodnosti, smrtnosti in migracij. Sedanje strukture prebivalstva pa bodo še dolgo v prihodnost določale mnoge značilnosti demografskih procesov. Zaradi manjše mobilnosti starejših je velik neposreden vpliv starostne strukture na migracije. Pomembna demografska posledica staranja je sprememba razmerij med starostnimi skupinami prebivalcev. Razmerja med otroki in mladino, zrelim ter starim prebivalstvom se morajo ohranjati v širše sprejemljivih okvirih. Če se ta razmerja porušijo, lahko pride do demografske krize (Malačič, 2008, str. 795).

Politične posledice staranja prebivalstva izvirajo v demokratičnih družbah iz političnih interesov različnih starostnih skupin in njihovega obnašanja v političnih procesih. Volilna pravica je v sodobnih družbah omejena navzdol (s polnoletnostjo), ni pa omejena navzgor. To ima za posledico večji politični vpliv starejših v družbi. Poleg tega pa se običajno starejši tudi bolj redno udeležujejo volitev in imajo bolj enotne politične interese. V zadnjem času se starejši tudi vse bolj organizirajo v politične stranke. Mladi so v političnem procesu večinoma manj uspešni, imajo manj enotne zagovornike in bolj raznolike politične interese. Nekateri avtorji govorijo celo o vojni med generacijami, drugi pa si prizadevajo za reforme političnih sistemov ter za zmanjšanje vpliva starejših in povečanje vpliva mladih v politiki (Malačič, 2008, str. 795).

4.1 Ekonomske posledice staranja prebivalstva

Staranje prebivalstva vpliva na vse vidike ekonomskega življenja družbe. Med najpomembnejšimi je zagotovo vpliv na pokojninski in zdravstveni sistem, vpliv na trg dela, finančni trg ter tudi vpliv na potrošnjo in varčevanje. Vse skupaj pa vpliva tudi na gospodarsko rast in razvoj države.

Staranje prebivalstva povzroča spremembe razmerij med starostnimi kontingenti in s tem spremembe razmerij med aktivnim in vzdrževanim prebivalstvom. V tem procesu se najprej postopoma zmanjšuje obremenjenost aktivnih z mladimi vzdrževanimi. Temu sledi obdobje, v katerem se delež aktivnih zelo poveča in ponekod doseže vrednosti do 70 % prebivalstva. Ob nadaljevanju procesa pa se nato vse hitreje povečuje obremenjenost aktivnih s starimi vzdrževanimi. V prvih fazah tega procesa družba porabi sredstva za vzdrževane predvsem za investicije v človeški kapital. Če je pri tem uspešna, se na ta način

spodbudi hiter gospodarski razvoj. V poznih fazah tega procesa pa zaradi nizke rodnosti pride do negativnega demografskega momenta in demografske krize. Sredstva za vzdrževane se večinoma porabijo za pokojnine ter zdravstveno in dolgotrajno oskrbo starejših (Malačič, 2008, str. 795-796).

4.1.1 Trg dela

Demografski trendi zniževanja natalitete in podaljševanja življenjske dobe vplivajo na staranje prebivalstva, temu pa sledi tudi staranje delovne sile. Staranje delovne sile pa ima za trg dela lahko tudi negativne posledice. Večje število starejših namreč pomeni manj inovacij, slabšo poklicno mobilnost in počasnejše sledenje tehnološkim izboljšavam.

Spremembe starostne strukture prebivalstva pomembno vplivajo na vse faze gospodarskega procesa (proizvodnja, razdelitev, potrošnja, varčevanje, investicije). To pomeni, da vplivajo tudi na vse trge, ki delujejo v gospodarstvu. Še posebej pomemben je vpliv na trg dela in kapitala (Malačič, 2008, str. 796).

Staranje prebivalstva vpliva na akumulacijo kapitala. Še posebej je v današnjem času pomembna akumulacija človeškega kapitala. Dosedanji vzorci razvoja so temeljili predvsem na akumulaciji človeškega kapitala pri mladini in v mladih zrelih letih. Pri starejših pa je bil izrazit proces zastarevanja znanja. Problem zastarevanja znanja je danes ob hitrem tehnološkem razvoju še toliko bolj pomemben. Ta problem bodo družbe reševale z višjo izobraženostjo prebivalstva ter z vseživljenjskim izobraževanjem. Kljub temu pa se investiranje v človeški kapital v starejših letih izplača manj kot v mladih letih (Malačič, 2008, str. 796).

Pri zaposlenosti se je v razvitih državah začel pojavljati strah, da bo zaradi staranja prebivalstva začelo primanjkovati delavcev. Upoštevati pa je potrebno tudi naraščajočo izobrazbeno raven ljudi. Vedno več naj bi bilo kvalificiranih in izobraženih delavcev, na drugi strani pa bo še vedno obstajalo tudi veliko del, ki zahtevajo manj izobražene. Zelo verjetno je, da bo teh delavcev primanjkovalo, države pa bodo ta problem reševale z uvažanjem delavcev iz manj razvitih držav. Takšna gibanja lahko vplivajo na znižanje gospodarske rasti v bližnji prihodnosti (Malačič, 2008, str. 796).

Kljub zmanjševanju delovnega kontingenta prebivalstva bo tudi v prihodnje prisotna brezposelnost, ki je v tržnem gospodarstvu neizogibna. Vedno bolj bo v ospredje prihajal problem brezposelnosti starejših, saj brezposelnost pogosteje prizadene starejše kot tiste v mlajših letih. Ker bo delež starejših v celotni populaciji vedno večji, bo potrebno najti rešitve za zmanjševanje njihove brezposelnosti. K zmanjšanju brezposelnosti starejših bi

lahko nekoliko pripomogla boljša izobraženost starejših, saj brezposelnost prej prizadene ljudi z nižjo izobrazbo (Malačič, 2008, str. 796).

Z Lizbonsko strategijo si je Evropska unija sicer postavila cilj, da se med ljudmi, starimi od 55 do 64 let, poveča delež aktivnih na 50 % do leta 2010. Ta cilj ni bil dosežen, za Slovenijo pa imamo v okviru aktivne politike zaposlovanja zastavljen cilj, da se stopnja delovne aktivnosti v tem starostnem razredu do leta 2013 poveča na 43,5 % (MDDSZ, 2006a str. 9). V Sloveniji se stopnji delovne aktivnosti starejših in mladih sicer povečujeta, pri čemer je delovna aktivnost starejših še naprej problematično nizka in ena najnižjih v EU (MDDSZ, 2006b, str. 13). Stopnja delovne aktivnosti v starosti 55–64 let se je v letu 2008 povečala le za 0,1 odstotne točke, to je na 33,5 %, kar je še precej nižje od povprečja EU (44,7 % v letu 2007) in od lizbonskega cilja (50 % do leta 2010). Kljub temu pa se v zadnjih letih kaže pozitiven trend na področju politike aktivnega staranja.

Evropska komisija je v svojih smernicah za vodenje ekonomske politike poudarila, da morajo države več pozornosti nameniti zaposlovanju starejših in reševanju problema staranja družbe. Potrebno je pritegniti ljudi k delu tudi v starejših življenjskih obdobjih in povečati zaposlovanje starejših od 55 let. Posledično zgodnje upokojevanje ne bo več tako razširjeno, delovna aktivnost pa se bo počasi podaljševala. V ospredje prihaja t. i. strategija aktivnega staranja, pri čemer podjetja v EU iščejo možnosti za prilagoditev dela starejšim zaposlenim. Zato razvijajo dobre prakse managementa starejših, s poudarkom na podaljšanju delovne aktivnosti, prekvalifikacijah, usposabljanju in izobraževanju ter na ponovni vključitvi starejših (Penger & Dimovski, 2007, str. 43).

V tabeli 3 na naslednji strani prikazujem, kakšne so projekcije stopenj delovne aktivnosti za Slovenijo po starostnih razredih. Po teh projekcijah, ki so bile objavljene v Programu stabilnosti 2006, naj bi se delovna aktivnost starejših od 40 let kar precej povečala, pri mlajših pa ne bo tako občutnih sprememb. Najbolj naj bi se povečale prav stopnje aktivnosti delavcev po 55. letu starosti.

Tabela 3: Projekcije stopenj delovne aktivnosti za Slovenijo po starostnih razredih

	2005	2010	2015	2020	2030	2040	2050	Sprememba 2005-2050 v odstotnih točkah
15-19	8,1	8,1	7,6	7,6	7,7	8	7,8	- 0,3
20-24	43,8	42	40,3	39,2	39,6	41,4	40,8	- 3,0
25-29	78,2	74,3	72,9	71,5	71,1	72,5	72,8	- 5,4
30-34	91,1	91,4	89,9	89,4	88,5	88,9	89,6	- 1,5
35-39	92	94	94,2	93,6	92,7	92,7	93,3	+ 1,3
40-44	88,4	92,2	93,2	93,6	92,8	91,9	92,4	+ 4,0
45-49	84,7	88,8	91,5	92,4	92,4	91,6	91,6	+ 6,9
50-54	72,5	74,9	78	83,1	85,4	84,7	84,2	+11,7
55-59	41,4	51,2	52,5	61	69,1	69,2	69	+27,6
60-64	13,5	25,8	32,4	30	35,8	38,9	38,4	+ 24,9
65-69	7,6	9,2	16,9	16,4	16,2	16,4	16	+ 8,4
15-69	61	63,8	64,9	64,6	64,1	62,9	63,1	+ 2,1

Vir: Program stabilnosti 2006.

Ob upoštevanju trendov sodobnega razvitega sveta je potrebno uvesti pospešen prehod iz zgodnjega upokojevanja k aktivnemu staranju. Zaradi demografskih gibanj se bodo države soočale s pomanjkanjem delovne sile, to pa bo povzročilo pritisk na višino plač. Financiranje veliko neaktivnega prebivalstva bo obremenilo javne finance in zaposlene ter imelo ekonomske in socialne posledice za celotno družbo (Penger & Dimovski, 2007, str. 46-47).

V spodnji tabeli prikazujem stopnje zaposlenosti za starejše moške in ženske po različnih starostnih skupinah. Kot lahko vidimo, so stopnje zaposlenosti starejših pri moških precej višje kot pri ženskah.

Tabela 4: Stopnje zaposlenosti starejših delavcev v Sloveniji v letu 2005

Starostna skupina	Stopnja zaposlenosti za ženske (v %)	Stopnja zaposlenosti za moške (v %)	Skupaj stopnja zaposlenosti (v %)
55 – 59 let	26,5	59,0	43,3
60 - 64 let	9,7	22,5	15,8
65 – 74 let	2,8	5,7	6,6

Vir: MDDSZ, Strategija varstva starejših do leta 2010.

Poleg teh, ki so delovno aktivni tudi v starejšem življenjskem obdobju, obstaja tudi kar precejšen delež starejših, ki si sicer želijo, a zaradi različnih razlogov ne delajo. Potrebno bi bilo najti način, da se jih vključi na trg delovne sile, saj ostaja ta del delovne sile neizkoriščen.

V tabeli 5 prikazujem, kakšni so bili v letu 2005 deleži teh, ki si želijo delati, a ne delajo.

Tabela 5: Deleži neaktivnih oseb, ki si želijo delati v Sloveniji v letu 2005

Starostna skupina	Delež neaktivnih žensk, ki si želijo delati (v %)	Delež neaktivnih moških, ki si želijo delati (v %)	Skupaj delež vseh oseb, ki si želijo delati (v %)
50 – 54 let	10,3	12,0	11,0
55 – 59 let	11,0	10,6	10,8
60 – 64 let	6,7	8,8	7,6
65 +	8,4	9,0	8,4

Vir: MDDSZ, Strategija varstva starejših do leta 2010.

Eden od pomembnih dokumentov, ki so bili sprejeti in urejajo tudi politiko zaposlovanja, je »Strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva«. Gre za pomemben strateški dokument, katerega osnovni namen je povezati prizadevanje vladnih resorjev in civilne družbe ter zagotoviti ustrezno kakovost starejših. Hkrati pa je ta dokument podlaga za trajen in vzdržen sistem oskrbe za tretjo generacijo. Pomembna cilja, ki sta zapisana v tej Strategiji in sta v povezavi s trgom dela, sta:

- zagotavljanje pogojev za dejavno vključevanje tretje generacije v delo in zaposlovanje;
- razvijanje trga delovne sile tako, da se bo odzival na staranje prebivalstva in izrabljaj potencele starejših.

V okviru politike zaposlovanja in spodbujanja dela starejših oseb so bili v Strategiji varstva starejših do leta 2010 sprejeti naslednji predlogi:

- spodbujati zaposlovanje starejših s posebnimi davčnimi olajšavami pri dohodnini;
- sistemsko urediti plačano občasno in začasno delo upokojencev;
- omogočiti fleksibilnejše oblike pri zaposlovanju in delu starejših oseb;
- povečati skrb za varstvo in zdravje pri delu starejših delavcev;
- spodbujati zaposlovanje neaktivnih starejših oseb;
- vključevati aktivno staranje v kolektivne pogodbe;
- vključevati brezposelne v programe zaposlovanja za pomoč starejšim;
- spodbujati vključevanje starejših oseb v vseživljenjsko izobraževanje;
- spodbujati oblikovanje proizvodov in storitev za potrebe starejših.

4.1.2 Pokojninski sistem

Zavarovanje in uveljavljanje pravic iz pokojninskega in invalidskega zavarovanja je in bo tudi v prihodnje pomemben vidik zagotavljanja neodvisnega življenja in ustrezne socialno - ekonomske zaščite starejših. Te pravice se zagotavljajo v sistemu pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki ga sestavljajo obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter dodatno pokojninsko zavarovanje.

Delež upokojencev v celotnem prebivalstvu že zelo dolgo narašča. V obdobju 2000-2008 je število upokojencev naraščalo s povprečno letno stopnjo rasti 1,5 %, število zavarovancev pa s povprečno letno stopnjo rasti 1 %. V letu 2006 je delež upokojencev v celotnem prebivalstvu Slovenije znašal 26,7 %. V strukturi upokojencev največji delež predstavljajo starostni upokojenci. Delež starostnih upokojencev je v obdobju 2000-2008 narasel s 60 % v letu 2000 na 65 % v letu 2008. Tudi v prihodnosti lahko pričakujemo, da se bo število upokojencev povečevalo. Razmerje med številom zavarovancev in upokojencev je v letu 1990 znašalo 2,3, v letu 1998 1,7 in v letu 2005 1,6. V tabeli 6 prikazujem stopnje rasti števila upokojencev v letih 2000 in 2009.

Tabela 6: Stopnje rasti števila upokojencev po vrstah pokojnin

	Starostni	Invalidski	Družinski	Vdovski	Skupaj
2000	2,1	0,4	0,4	/	1,6
2009	3,4	- 1,4	- 4,7	11,0	2,0

Vir: ZPIZ, Mesečni statistični pregled, januar 2010.

Januarja 2000 je stopil v veljavo nov Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju – ZPIZ1. Spremembe tega zakona so se odražale v postopnem zniževanju pokojnin iz obveznega zavarovanja. Ta zakon je prinesel uvedbo drugega pokojninskega stebra, v katerem naj bi posamezniki varčevali za svojo starost. Pokojnine iz obveznega zavarovanja se izplačujejo iz tekočih vplačil zavarovancev, dodatni pokojninski steber pa temelji na varčevanju na osebnih kapitalskih računih in ustrezni naložbeni politiki. Dodatno pokojninsko zavarovanje se hitro razvija, saj je v to obliko varčevanja vključenih že več kot 50 % vseh obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanih oseb. Dodatno zavarovanje se deli na obvezno dodatno in prostovoljno dodatno zavarovanje. Obvezno dodatno zavarovanje je namenjeno predvsem delavcem, ki delajo na posebej težkih in zdravju škodljivih delovnih mestih oz. na takih delovnih mestih, ki jih po določeni starosti ni več mogoče uspešno opravljati. Upravljalavec sklada obveznega dodatnega zavarovanja je Kapitalska družba, d.d. Prostovoljno dodatno zavarovanje pa je zavarovanje, pri katerem zavarovanci vplačujejo sredstva na svoj račun z namenom, da bodo po upokojitvi iz tega lahko pridobili dodatno pokojnino, saj sedanji sistem obveznega zavarovanja v prihodnosti

ne bo več mogel zagotavljati primernih pokojnin (Slovenija jutri, 2006, str. 4-5).

Reformo pokojninskega sistema poleg II. stebra predstavljata dve pomembnejši dejstvi (Prva.net, Reforma pokojninskega sistema, b.l.):

- Pokojnine iz I. stebra se bodo v naslednjih letih postopoma zniževale, kar bo za mnoge bodoče upokojence pomenilo, da mesečni prejemki iz I. stebra ne bodo več zadoščali za udobno življenje.
- Delovna doba za redno upokojitev je po novem zakonu daljša, povišala pa se je tudi minimalna starost ob redni starostni upokojitvi.

Obe dejstvi pomenita zaostrovanje pogojev pokojninskega zavarovanja v I. steburu.

Povprečna pokojnina se je v letu 2008 realno povečala. Povprečna bruto pokojnina se je v letu 2008 nominalno povečala za 8,3 % in realno za 2,5 %. Razmerje med povprečno neto plačo in povprečno starostno pokojnino se je od začetka izvajanja pokojninske reforme znižalo s 75,3 % v letu 2000 na 67,1 % v letu 2008.

Staranje prebivalstva bo v prihodnosti povečevalo izdatke za pokojnine, zdravstveno varstvo in dolgoročno oskrbo starejših. Leta 2005 so javni izdatki za pokojninsko in invalidsko zavarovanje znašali 11,0 % BDP, do leta 2050 pa naj bi narasli na 18,3 % BDP (Evropska komisija, 2006, str. 8). Za dolgoročno vzdržnost teh sistemov države potrebujejo dobro pripravljene in temeljite reforme. Večina ukrepov naj bi bila usmerjena v smeri še dodatnega zmanjševanja pravic.

Na področju pokojninskega zavarovanja dodatno težavo predstavlja tudi dejstvo, da je naš pokojninski sistem zasnovan na sprotnem pokrivanju pokojnin (»pay as you go«). Aktivni zavarovanci torej sproti plačujejo v pokojninsko blagajno, ki iz teh sredstev poravnava obveznosti do upokojencev. Tak sistem je zelo občutljiv na nastanek večjih demografskih nesorazmerij. Velike spremembe starostnih struktur torej ogrožajo vzdržnost takšnih pokojninskih sistemov. Problem predstavljajo tudi razlike med moškimi in ženskami. Ženske se kljub daljši življenjski dobi prej upokojujejo (Malačič, 2008, str. 797).

Zadnja pokojninska reforma v Sloveniji iz leta 2000 bo nekatere ukrepe uresničila šele leta 2024 in šele takrat bodo dokončno znani vsi učinki te reforme. Pokojninska reforma postopoma zastruje pogoje za upokojevanje, hkrati pa postopoma – do leta 2025 – znižuje nadomestitveno razmerje (višina pokojnine, izražena kot odstotek pokojninske osnove). Dolgoročne napovedi generacijskih računov kažejo, da ta reforma pozitivno učinkuje na finančno vzdržnost in stabilnost pokojninskega sistema. Vendar pa bo zaradi učinkov sprememb v starostni strukturi prebivalstva zlasti po letu 2020 čutiti povečane pritiske na financiranje pokojninskih izdatkov iz javnih sredstev, zato bo za dolgoročno stabilnost

potrebno izvesti nove reforme pokojninskega sistema (Slovenija jutri, 2006, str. 5). Rezultati pokojninske reforme iz leta 2000 so sicer pozitivni, vendar pa se nadaljnje prilagoditve sistema kažejo kot vse bolj nujne. V Sloveniji je leta 2008 ob upokojitvi povprečna starost žensk znašala 57 let in 7 mesecev, povprečna starost moških pa 61 let in 11 mesecev (SURS, 2009f).

V Strategiji razvoja Slovenije (2005) so zapisani nekateri ukrepi, s katerimi želi Vlada RS zagotoviti vzdržne pokojnine:

- povečanje števila zavarovancev v celotnem prebivalstvu in zagotovitev finančno vzdržnega pokojninskega sistema, ki ohranja model medgeneracijske solidarnosti;
- podaljšanje aktivnega obdobja vsakega posameznika;
- dodatna prilagoditev pokojninskega sistema trenutnemu položaju in prihodnjemu razvoju.

Z novo reformo bi bilo potrebno doseči znižanje nadomestitvene stopnje in zviševanje dejanske upokojitvene starosti ter samodejno prilagajanje upokojitvene starosti pričakovani življenjski dobi. Poleg zvišanja upokojitvene starosti je s pokojninsko reformo potrebno odpraviti tudi spodbude za zgodnje upokojevanje in omogočiti postopen izstop s trga dela. Za zvišanje stopnje delovne aktivnosti v mlajših starostnih skupinah je treba skrajšati čas študija s spodbudami študentom, da hitro diplomirajo (Služba vlade RS za razvoj in evropske zadeve, 2009, str. 2). Sedanja pokojninska reforma brez reforme politik, ki so s tem sistemom povezane in brez nadaljnjih sprememb pokojninskega sistema, dolgoročno ne bo zadostna. Za povečanje blaginje v Sloveniji bodo potrebne reforme, ki bodo (MDDSZ, 2006b, str. 17):

- povečevale gospodarsko rast in BDP ter zmanjševale raven dolga v BDP;
- spodbujale in povečevale stopnjo zaposlenosti;
- povečevale delež zavarovancev v celotnem prebivalstvu ter podaljševale aktivno obdobje posameznika ter ohranjale ustrezno razmerje med aktivnimi in upokojenimi;
- spodbujale večjo odgovornost posameznika za njegov socialni položaj;
- spodbujale pospešeno povečevanje števila zavarovancev prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja.

Spodbude v pokojninski zakonodaji za daljše ostajanje v aktivnosti sicer niso nizke, vendar pa v povezavi z veljavno davčno ureditvijo in ob neskladjih med delovnopravno in pokojninsko ureditvijo ne dajejo želenih učinkov. Spodbude za daljše aktivno obdobje posameznika so predvsem naslednje (Slovenija jutri, 2006, str. 7):

- povišanje pokojnine za vsako leto ostajanja v zavarovanju po izpolnitvi starostnega pogoja za upokojitev;
- olajšanje zaposlovanja starejših delavcev za delodajalce, tako da zanje ne bo treba

plačevati vseh prispevkov;

- ureditev delne upokojitve tako, da bo po izpolnitvi pogojev za upokojitev delavec lahko ostal zaposlen od ene do sedmih ur.

Potrebno bi bilo omogočiti pridobivanje pravic iz sistema pokojninskega zavarovanja tudi za osebe, ki opravljajo začasna ali priložnostna dela. Predvsem mladi, starejši in brezposelni opravljajo veliko takšnih del, v času dela pa niso pokojninsko zavarovani, torej tudi pokojninska blagajna za njihovo delo ne prejema prispevkov. Poleg tega naj bi se podaljšalo obdobje, na podlagi katerega se določa pokojninska osnova ter postopoma izenačila upokojitvena starost žensk in moških (Slovenija jutri, 2006, str. 8-9).

Dostopnost in vključenost v različne oblike pokojninskega varstva ni enakomerna. V obvezno pokojninsko zavarovanje so vključeni skoraj vsi delovno aktivni. Izključeni pa so študentje in tisti, ki se sami zaradi nizkih dohodkov izključijo iz obveznega zavarovanja. Iz prejemnikov pokojnin so izključeni tudi vsi tisti, ki so sicer plačevali prispevke, pa niso dosegli predpisane najmanjše zavarovalne dobe. Predvsem pa je vključenost zelo majhna za tiste oblike zavarovanja, kjer bi kombinacija zaposlitve in upokojitve lahko bila dober inštrument za večjo fleksibilnost na trgu dela in kjer bi tudi s socialnega vidika še relativno sposobne prebivalce zadržali v aktivnosti tudi po dosegu pogojev za starostno upokojitev (UMAR, 2009b, str. 44).

Upoštevajoč projekcije Eurostata do leta 2050 bo potrebno v Sloveniji na področju pokojninskega in invalidskega zavarovanja še marsikaj spremeniti. Zlasti pomembni so naslednji strateški cilji (MDDSZ, 2006b, str. 16):

- dodatna prilagoditev pokojninskega sistema starajočemu se prebivalstvu z namenom zagotavljanja primernih in vzdržnih pokojnin;
- sprejemanje politik, ki bodo pripomogle k večanju deleža zavarovancev v celotnem prebivalstvu, podaljševanju aktivnega obdobja posameznika ter ohranjanju čim bolj ugodnega razmerja med aktivnimi in upokojenimi;
- ohranitev primernih pokojnin iz obveznega pokojninskega in invalidskega zavarovanja, ki skupaj z drugimi socialnimi pravicami zagotavljajo vsaj pokritje minimalnih življenjskih stroškov, do popolne uvedbe dvostebnega ali tristebnega sistema.

Prav v tem času je zelo aktualen predlog novega Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju ZPIZ-2, ki ureja modernizacijo pokojninskega sistema. Ta predlog zasleduje predvsem cilje dviga dejanske upokojitvene starosti, preglednosti sistema, odvisnosti višine pokojnin od vplačanih prispevkov ter izločitve socialnih transferjev iz pokojninskega sistema. Obvezno pokojninsko zavarovanje po novem zagotavlja pravice iz naslova starostne pokojnine, predčasne starostne pokojnine, delne pokojnine ter vdovske in

družinske pokojnine. Pravico do starostne pokojnine naj bi zavarovanec po novem pridobil pri starosti 65 let za moške in 63 let za ženske, če je zavarovanec dopolnil najmanj 15 let delovne dobe. Posameznik, ki je vstopil v sistem obveznega zavarovanja pred dopolnjenim 20. letom starosti, pridobi pravico do starostne pokojnine, ko dopolni 60 let in 44 let pokojninske dobe za moške in starost 58 let ter 42 let pokojninske dobe za ženske. Podaljševalo se bo tudi število let, ki bodo vključena v pokojninsko osnovo. To se bo podaljševalo vse do leta 2018, ko se bodo izračun pokojninske osnove upoštevale plače oz. zavarovalne osnove, od katerih so bili plačani prispevki, iz katerih koli 34 let zavarovanja od 1. 1. 1970 dalje, ki so za zavarovanca najugodnejši. V pokojninsko dobo naj bi se po novem štela le obdobja, za katera so bili plačani prispevki. Predlog ZPIZ-2 tako ne vsebuje več dodane dobe za izpolnitev pogojev za starostno upokojitev za npr. čas študija, služenje vojaškega roka. Delavci na zdravju škodljivih delovnih mestih ali delovnih mestih, ki jih po določeni starosti ni več mogoče opravljati, bodo vključeni v obvezno dodatno pokojninsko zavarovanje. Premije bodo vnaprej določene in jih bo plačeval delodajalec. Delavci pa bodo iz te oblike zavarovanja upravičeni do poklicne in znižane pokojnine, dodatne pokojninske dobe (3 meseci za vsako leto opravljanja dela). Ob upokojitvi v obveznem zavarovanju pa bodo imeli možnost dviga sredstev v obliki enkratnega izplačila ali prenosa v prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje (MDDSZ, 2010a, str. 1-12).

Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje bo določeno kot varčevanje in zavarovanje, na podlagi katerega bosta delodajalec in zavarovanec pridobila davčne in druge olajšave. Vzpostavljeni bosta dve obliki varčevanja oz. zavarovanja: kolektivno, katerega namen bo nadomeščanje izpada dohodkov iz 1. stebra ter individualno, katerega namen bo vzdrževanje življenjskega standarda, primerljivega času zaposlitve (MDDSZ, 2010a, str. 14).

4.1.3 Zdravstveno varstvo in dolgotrajna oskrba

Vpliv staranja prebivalstva na zdravstvo je podoben kot pri pokojninah, poleg tega pa ima ta sistem tudi določene specifične značilnosti. Povečuje se namreč potreba po tistih medicinskih specialistih, ki se ukvarjajo s starejšimi. Povpraševanje po gerontologih s staranjem prebivalstva narašča. Gerontologija je znanost ali veda o starosti, staranju in starih ljudeh. Zelo velika je tudi verjetnost, da bomo potrebovali storitve zdravstvenega varstva in dolgotrajne oskrbe v zadnjih letih življenja. Višja kot je starost, večja je verjetnost, da bomo te storitve potrebovali. Projekcije prebivalstva kažejo, da se najhitreje povečuje prav delež najstarejših starostnih skupin (Malačič, 2008, str. 797).

Struktura programov, ki so financirani iz javnih sredstev, se v zadnjih letih spreminja. Tudi v letu 2008 so se znatno povečala sredstva za programe, kjer so dolge čakalne dobe.

Povečanje sredstev za nekatere programe pa je zahtevalo tudi staranje prebivalstva, ki spreminja potrebe po zdravstvenih storitvah. Vse več je namreč kroničnih bolezni.

Ukrepi racionalizacije in hkrati nizka rast plač zaposlenih, ki je značilna za celoten javni sektor, so prispevali k temu, da so v Sloveniji izdatki za zdravstvo v deležu BDP zadnjih nekaj let upadali. Tako se je delež izdatkov za zdravstvo v letu 2006 znižal na 8,3 % BDP (EU 8,2 %), v letu 2007 pa se je še znižal na 8,1 %, predvsem zaradi zelo nizke rasti javnih izdatkov, ki je zaostajala za rastjo BDP. Vendar pa so povečani stroški dela zaradi rasti plač zaposlenih povezani z odpravo plačnih nesorazmerij v javnem sektorju ta trend leta 2008 obrnili, kar bo v prihodnje skupaj z demografsko pogojenim spreminjanjem zdravstvenih potreb in nujnostjo razvoja zahtevalo dodatno racionalizacijo v izvajanju zdravstvene službe, pa tudi določene sistemske spremembe. V deležu BDP so se nekoliko zmanjšali tudi celotni izdatki za dolgotrajno oskrbo, ki so v letu 2006 znašali 1,15 % BDP (UMAR, 2009b, str. 39).

Delež zasebnih izdatkov v celotnih izdatkih za zdravstvo se je po letu 2001 povečeval in leta 2006 dosegel 27,7 %, kar je približno na ravni povprečja EU (27,4 %). V letih 2001–2006 so se zasebni izdatki za zdravstvo povečevali hitreje kot javni, kar je vodilo do povečanja zasebnih izdatkov v strukturi celotnih izdatkov za zdravstvo. Delež zasebnih izdatkov v celotnih izdatkih za dolgotrajno oskrbo je v letu 2006 znašal 21,3 %.

Pričakovana hitra rast starega prebivalstva bo zahtevala velika sredstva za zdravstvene storitve. Podatki za ZDA in države OECD kažejo, da so izdatki za zdravstvo že v preteklih letih naraščali hitreje od gospodarske rasti (Malačič, 2008, str. 797).

Dr. Sambt je za Slovenijo s pomočjo generacijskih računov ocenil, da se bodo javni izdatki za zdravstvo povečali od 6,45 % BDP v letu 2004 na 6,62 % BDP v letu 2020, do leta 2050 pa celo na 8,60 % BDP. Velik pritisk na povečanje sredstev je v prihodnje pričakovati tudi za dolgotrajno oskrbo. Sambtove ocene za dolgotrajno oskrbo za Slovenijo so naslednje: v letu 2004 so ti izdatki znašali 0,95 % BDP, do leta 2020 pa naj bi se povečali na 1,17 % BDP in do leta 2050 naj bi se povečali na 2,04 % BDP (Sambt, 2005, str. 93).

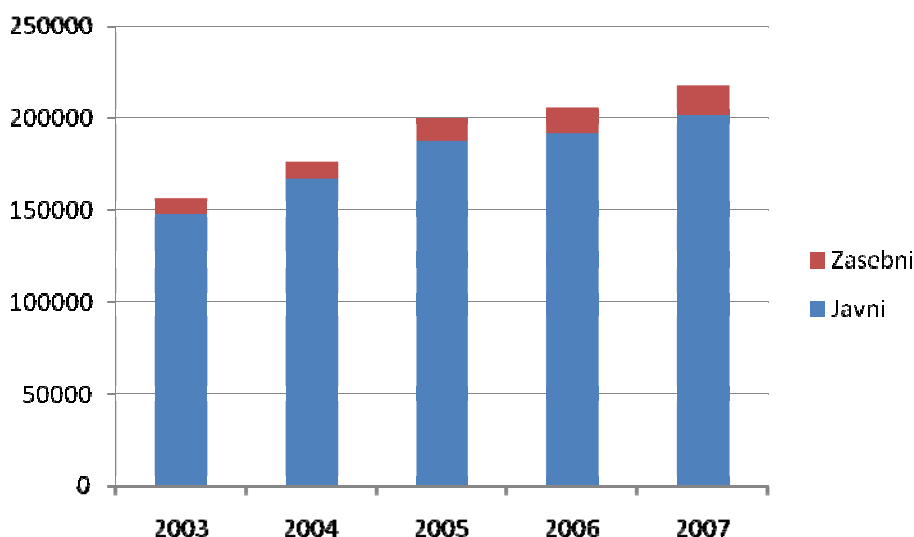
Dolgotrajna oskrba je eno od področij, ki postaja v gospodarsko razvitih državah vse pomembnejše. Razlog za to je prav v staranju prebivalstva in vse večjemu deležu starejših, ki potrebujejo pomoč v vsakdanjem življenju. Pri dolgotrajni oskrbi gre za dlje časa trajajoče zagotavljanje različnih oblik podpore osebam, ki zaradi izgube ali odsotnosti telesne, psihične ali intelektualne samostojnosti potrebujejo pomoč pri opravljanju osnovnih življenjskih opravil. V Sloveniji nimamo enotno urejenega sistema dolgotrajne oskrbe starejših, kronično bolnih in invalidnih oseb, ki pri vsakdanjih opravilih potrebujejo

pomoč druge osebe. Prejemki in različne storitve se zagotavljajo v okviru obstoječih sistemov socialne zaščite (MDDSZ, 2010b, str. 1-2). V okviru sistema socialnega varstva se zagotavljajo npr. različne oblike institucionalnega varstva, storitve pomoči na domu, pravica do družinskega pomočnika, oskrba v oskrbovanih stanovanjih ter socialnovarstveni programi osebne asistencije za invalidne osebe. Osebe, ki potrebujejo tujo pomoč, lahko dobijo tudi določene denarne prejemke, s katerimi si potem same plačujejo različne oblike pomoči, ki jo potrebujejo. Do teh denarnih prejemkov so upravičeni prejemniki starostnih in invalidskih pokojnin, prejemniki denarnih socialnih pomoči, osebe, ki so zaradi težke invalidnosti nezaposljive ter vojni invalidi in vojaški veterani. Vse storitve in sistema socialnega varstva se delno financirajo iz davkov, delno pa iz prispevkov za socialno zavarovanje. Pritisk na socialne in zdravstvene ustanove je vse večji. Zaenkrat je sicer večji delež starih ljudi, ki potrebujejo nego in oskrbo, še vedno v domači oskrbi. Vendar pa se večajo potrebe po namestitvi starejših v različne domove, saj družina igra vse manjšo vlogo pri skrbi za svoje stare družinske člane. Trenutne potrebe po dolgotrajni oskrbi v Sloveniji presegajo razpoložljive kapacitete (MDDSZ, 2006b, str. 18-19).

Kot lahko vidimo s slike 10, se izdatki za dolgotrajno oskrbo iz leta v leto povečujejo. Delež zasebnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo je še vedno zelo nizek. Pričakovati pa gre, da se bo v prihodnosti povečal.

Slika 10: Izdatki za dolgotrajno oskrbo v Sloveniji v obdobju 2003-2007(v 1000 EUR)

Vir: SURS, Izdatki in viri financiranja za zdravstvo.

Starostna struktura bolnikov se, tako kot starostna struktura celotnega prebivalstva, spreminja. Leta 1997 je bilo 41,7 % vseh bolnikov starih med 60 in 74 let ter 39,4 % bolnikov, starejših od 75 let. Leta 2002 pa se je delež bolnikov nad 75 let povečal in je znašal že 45,7 % (MDDSZ, 2006b, str. 23).

Glede na pričakovana demografska gibanja bo v prihodnje potrebno dolgotrajno oskrbo vzpostavljati na konceptu javno-zasebnega sodelovanja in financiranja, ki bo temeljil na spremenjeni delitvi odgovornosti med posameznikom, družino, lokalno skupnostjo in državo. Izhodišče predloga novega Zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo je dejstvo, da gre pri potrebi za dolgotrajno oskrbo za novo socialno tveganje, ki ga je treba zavarovati z uvedbo novega obveznega zavarovanja. Pri tem pa zakon poudarja potrebo po zagotovitvi odgovornosti in aktivne vloge potencialnih upravičencev oz. prejemnikov pomoči. V to obvezno zavarovanje bi bili vključeni vsi, ki so na območju Slovenije tudi obvezno zdravstveno zavarovani. Zavarovanje bi se financiralo s prispevki, ki bi jih plačevali delodajalci in zavarovanci sami. Cilj zakona je odpraviti razlike v možnostih uveljavljanja dolgotrajne oskrbe in omogočiti dostopnost do dolgotrajne oskrbe pod enakimi pogoji vsem prebivalcem Slovenije (MDDSZ, 2010b, str. 1-4).

Komisija za socialno varnost EU je v aprilu 2004 zapisala 3 cilje, ki naj bi jih države članice uveljavile v svoji zakonodaji in strategiji razvoja (MDDSZ, 2006b, str. 19):

- zagotoviti dostopnost do visoke kakovosti dolgotrajne oskrbe, ki temelji na vsesplošni dostopnosti, pravičnosti in solidarnosti;
- uveljaviti kakovostno oskrbo z namenom izboljšati zdravstveno stanje in kakovost življenja;
- zagotoviti dolgoročno finančno vzdržnost in stabilnost visokokvalitetne dolgotrajne oskrbe, dosegljive celotnemu prebivalstvu.

V Sloveniji smo te usmeritve vključili v ključne razvojne strateške dokumente. Pripravljajo se spremembe, ki bi vzpostavile nove temelje dolgotrajne oskrbe ter uredile celovit sistem socialne varnosti (MDDSZ, 2006b, str. 19-20). S temi spremembami naj bi v Sloveniji:

- omogočili dostopnost storitev dolgotrajne oskrbe vsem, ki jo potrebujejo;
- zagotovili boljšo in bolj enakomerno dostopnost teh storitev po celi državi, pri čemer naj bi imela prednost oskrba na domu;
- dosegli večjo transparentnost sredstev in njihovo pravičnejšo razdelitev;
- povezali izvajalce dolgotrajne oskrbe v celovit, racionalen in funkcionalen sistem;
- uvedli solidarnostno financiranje področja dolgotrajne oskrbe na načelu socialnih zavarovanj;
- izenačili pravice med vsemi upravičenci do teh pomoči ne glede na kraj bivanja in vrsto pomoči;
- povečali odgovornost in skrb družine za svoje;
- z uvedbo posebnega zavarovanja za dolgotrajno oskrbo naj bi povečali socialno varnost in kakovost življenja ljudi, ki potrebujejo takšno ali drugačno pomoč.

Država bo morala razširiti in uvesti nove modele pomoči družini s starim človekom, nove programe oskrbe starih ljudi in druge socialne mreže za kakovostno staranje in sožitje generacij v skupnostih. V okviru EU se uspešno uveljavljajo programi za oskrbo starejših, kot so npr.: dnevno varstvo, oskrbovana stanovanja, socialna oskrba in nega na domu ter začasno varstvo. V Sloveniji se v zadnjih letih dobro razvija predvsem pomoč na domu (MDDSZ, 2006b, str. 9-10).

V Strategiji varstva starejših do 2010 so zapisani naslednji cilji politike na področju zdravstvene oskrbe za starejše:

- ohranitev dejavnosti starejših na vseh področjih in povečevanje števila let, ki jih preživijo zdravi;
- zmanjševanje razlik v zdravju starejših;
- čim daljše samostojno življenje v domačem okolju, tudi ob pomoči zdravstvene nege in storitev;
- kakovostno in enakopravno dostopno zdravstveno oskrbo;
- celostno integrirano multidisciplinarno in interdisciplinarno oskrbo na domu ali v instituciji.

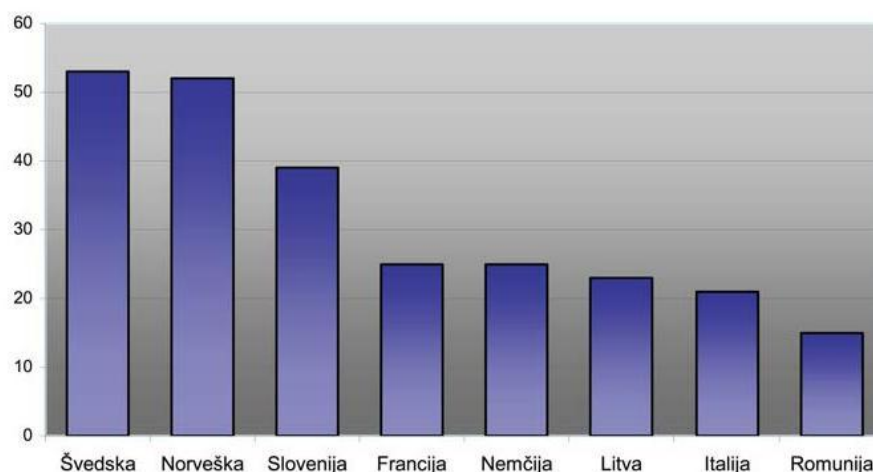
4.1.4 Vzgoja in izobraževanje starejših

V Sloveniji se je izobraževanje, namenjeno izključno starejšim odraslim, začelo leta 1984, ko je bil uveden prvi eksperimentalni izobraževalni program za starejše. Kasneje je bila ustanovljena tudi Univerza za tretje življenjsko obdobje. Ta univerza je namenjena odraslim v njihovih poznejših letih in dolgotrajno brezposelnim starejšim. Število udeležencev izobraževanja za starejše iz leta v leto narašča. Je pa delež starejših odraslih, ki se izobražujejo, še vedno prenizek (Kump & Jelenc, 2009, str. 77). V zadnjih obdobjih je povečano povpraševanje predvsem za izobraževanje na področju računalniške pismenosti in angleščine.

Eden od pomembnih ukrepov je spodbujanje vseživljenjskega učenja z vključevanjem starejših oseb, ki so še zaposlene. S tem se zagotavlja večja kakovost dela starejših še zaposlenih oseb in njihovo aktivno vlogo v procesu dela. Potrebno je tudi zagotoviti pogoje za aktivno preživljanje starosti tistim, ki to zmorejo in želijo. Pomembno je, da se čim več zaposlenih izobražuje, saj na ta način lahko dlje časa ostajajo delovno aktivni (MDDSZ, 2006b, str. 29).

Slika 11 na naslednji strani nam prikazuje deleže delavcev, ki se izobražujejo v nekaterih evropskih državah. Predvsem skandinavske države imajo visok delež delavcev, ki se izobražujejo, ostale države pa precej zaostajajo.

Slika 11: Delež zaposlenih, ki se izobražujejo za nekatere evropske države v letu 2005

Vir: Fourth European Working Conditions Survey.

5 UKREPI ZA SPODBUJANJE VEČJE DELOVNE AKTIVNOSTI STAREJŠIH

Osnovni cilj ukrepov predstavlja dvig povprečne stopnje zaposlenosti starejših oseb v starostni kategoriji 55-64 let do leta 2013 na 43,5 % (MDDSZ, 2009, str. 2).

Leta 2008 je bila narejena raziskava *Odnos podjetij do staranja prebivalstva, pokojninskega sistema in varčevanja za starost* (Kapitalska družba, 2008). Rezultati so pokazali, da se podjetja v Sloveniji sicer zavedajo staranja prebivalstva in večjega dela starejših zaposlenih, vendar pa vseeno ne izvajajo t. i. managementa starejših, kamor prištevamo prilagoditve delovnega prostora, usposabljanja in izobraževanja. Slaba polovica podjetij ima izdelan kadrovski načrt upokojevanja svojih zaposlenih. Slabih 30 % podjetij si prizadeva obdržati starejše zaposlene in v ta namen izvajajo določene ukrepe (prilagoditev delovnih mest, lažje delovne naloge za starejše, preventivni zdravstveni pregledi). Le 10 % podjetij pa je razmišljalo o uvedbi posebnih programov za starejše zaposlene, večinoma pa so to bila podjetja v tuji lasti. Velika večina podjetij programov, namenjenih starejšim, nima in niti ne razmišlja o njihovi uvedbi. Slabih 80 % podjetij pa prakticira generacijsko mešane ekipe, predvsem zaradi prenosa znanja starejših na mlajše zaposlene (Kapitalska družba, 2008).

Združenje delodajalcev Slovenije je v letu 2007 izvedlo raziskavo o zavedanju in vlogi delodajalcev glede aktivnega staranja. Ta raziskava je za Slovenijo pokazala, da se približno 40 % delodajalcev zaveda, da bodo starejši v prihodnosti imeli vedno večjo vlogo, te problematike pa se ne zavedajo predvsem manjša podjetja. 12 % podjetij v Sloveniji zaposluje več kot petino starejših, 42 % podjetij pa je takrat zaposlovalo med 5 in 10 % starejših. Raziskava je pokazala tudi, da delodajalci ne menijo, da je produktivnost starejših nižja od mlajših zaposlenih. Dobra polovica podjetij sprejema ukrepe prilagajanja,

predvsem programe izobraževanja in prilagajanje delovnega mesta in delovnega procesa starejšemu zaposlenemu. Kot najpomembnejše kvalitete starejših so slovenski delodajalci izpostavili delovne izkušnje, njihovo zvestobo podjetju in sposobnost vodenja. Kot glavno slabost pa navajajo pomanjkanje znanja za uporabo novih tehnologij, slabše znanje tujih jezikov in manjšo mobilnost (Smole, 2008, str. 45).

Med najpomembnejše ukrepe za interes zaposlovanja starejših bi po mnenju delodajalcev lahko uvrstili naslednje (MDDSZ, 2009, str. 9-10):

- fleksibilnejše oblike zaposlitve in upokojitve;
- subvencije ali olajšave za zaposlovanje starejših;
- spremenjena miselnost starejših zaposlenih;
- več finančnih vzpodbud za vlaganje v vseživljenjsko učenje in usposabljanje starejših;
- večja fleksibilnost in mobilnost starejših;
- višja izobrazbena struktura starejših ter znanje tujih jezikov;
- integracija oz. reintegracija starejših v delovno okolje;
- zmanjševanje brezposelnosti starejših z ustreznimi ukrepi;
- spodbujanje osebnostnega razvoja in kreativnosti starejše populacije;
- socialna vključenost;
- zmanjševanje diskriminiranosti starejših pri zaposlovanju.

5.1 Ukrepi, namenjeni starejšim zaposlenim osebam

Konec leta 2008 smo imeli v Sloveniji med vsemi zaposlenimi približno 36 % takih, ki so bili starejši od 45 let. Med starejšimi zaposlenimi je največji delež oseb z nižjo ali srednjo poklicno izobrazbo ter s srednjo strokovno izobrazbo. Visok je tudi delež oseb nad 45 let, ki imajo končano samo osnovno šolo (MDDSZ, 2009, str. 17).

Pomembni so naslednji projekti, ki se izvajajo v okviru Ministrstva za šolstvo in šport, ki jih lahko prištevamo k strategiji aktivnega staranja (MDDSZ, 2009, str. 22):

- *Izobraževanje po programu Most do izobrazbe* – ta program je namenjen manj izobraženim odraslim, ki imajo do 10 let šolanja in se želijo izobraževati. Program je namenjen povečevanju motivacije, izboljšanju učnih tehnik in komunikacijskih sposobnosti. Cilj programa je pridobivanje temeljnega znanja in socialnih spretnosti, usposabljanje za vseživljenjsko učenje in aktivno državljanstvo.
- *Izobraževanje po programu Izzivi podeželja* – program je namenjen manj izobraženim odraslim, ki imajo do 10 let šolanja. Namenjen je predvsem prebivalcem podeželja, za pridobitev novih znanj za izboljšanje ekonomskega in socialnega položaja ter izvajanje dejavnosti na podeželju.
- *Izvajanje javno veljavnega izobraževalnega programa Računalniška pismenost za odrasle* – program je namenjen zaposlenim odraslim, predvsem tistim z osnovnimi in nižjimi poklicnimi kvalifikacijami, v starostni skupini 25-64 let. Glavni namen programa je spodbuditi splošno računalniško pismenost med odraslimi in omogočiti

vsem, da bi znali kar najbolje uporabljati osebni računalnik ter spoznali prednosti njegove uporabe. To bo omogočilo njihovo aktivno vlogo v informacijski družbi vsem, ne glede na starost in izobrazbo.

Ukrepi, namenjeni izboljševanju delovnih pogojev in zdravja pri delu, so pomembni pri tem, da bo več ljudi zdravih in sposobnih dočakalo starost. Tako lahko tudi intelektualno, duhovno in fizično bolj prispevajo k družbi. Izboljševanje delovnih razmer vodi v večjo trajnost delovnih mest, kar med drugim tudi preprečuje zgodnje odhajanje s trga dela. Ukrepi Slovenije na področju izboljševanja delovnih pogojev so usmerjeni v izvajanje Resolucije o nacionalnem programu varnosti in zdravja pri delu (MDDSZ, 2009, str. 18):

- obvladovanje ponavljajočih se tveganj in nevarnosti pri delu;
- obvladovanje tveganj v izkustveno posebej tveganih dejavnostih;
- zagotavljanje varnosti in zdravja pri delu pri malih delodajalcih;
- obvladovanje tveganj pri posameznih kategorijah delavcev;
- vzpostavljanje in razvijanje dobre varnostne prakse, spodbujanje za doslednejše izvajanje ukrepov za varnost in zdravje pri delu;
- rehabilitacija zdravja – uvedba delnih zaposlitev ter rehabilitacije za višjo delovno sposobnost;
- ukrepi in aktivnosti promocije zdravja na delovnem mestu ter ozaveščanje prebivalstva in delodajalcev;
- zagotavljanje ustrezne pozornosti starejši invalidni populaciji.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je v okviru aktivne politike zaposlovanja začelo sofinancirati izobraževanje in usposabljanje zaposlenih. Ukrepi usposabljanja in izobraževanja so namenjeni spodbujanju razvoja človeških virov, zviševanju izobrazbene strukture in usposobljenosti zaposlenih z namenom ohranjanja zaposlitev, izboljšanja prilagodljivosti in povečanju zaposlitvenih možnosti. MDDSZ (2009, str. 23-24) v ta namen izvaja naslednje programe:

- *»Znanje uresničuje sanje«* - namen tega programa je povečanje zaposljivosti z dvigom izobrazbenega nivoja in usposobljenosti zaposlenih. Program je prednostno namenjen tistim zaposlenim, ki jim grozi izguba zaposlitve.
- *Zakon o delnem povračilu nadomestila plače* določa, da se morajo delavci, napoteni na začasno čakanje, izobraževati vsaj 20 % časa, ko so na začasnem čakanju na delo.
- *Izobraževanje in usposabljanje za konkurenčnost in zaposljivost* – povečanje zaposljivosti z dvigom izobrazbenega nivoja, usposobljenosti in temeljnih veščin. Cilj programa je spodbujanje razvoja človeških virov ter zviševanje izobrazbene strukture in usposobljenosti zaposlenih z namenom ohranjanja zaposlitev in preprečevanja prehoda neustrezno usposobljenih ali presežnih delavcev v brezposelnost.
- *Usposabljanje za večjo zaposljivost* – program omogoča sofinanciranje upravičenih stroškov, ki so nastali z vključitvijo zaposlenih oseb v programe usposabljanja.
- *Spodbujanje hitrejšega prilagajanja podjetij in zaposlenih z »job rotation« in mentorskimi shemami*. Mentorske sheme so zasnovane kot program s poudarkom na

izmenjavi in prenosu znanja, spretnosti in izkušenj med zaposlenimi. Posebej je poudarjen medgeneracijski prenos znanja. Cilj tega programa je podjetjem in njihovim zaposlenim omogočiti sistematično uvajanje novih zaposlenih. «*Job rotation*» pa je program za razvijanje in nadgrajevanje profesionalnih veščin zaposlenih v podjetjih ter sočasno usposabljanje brezposelnih, ki nadomestijo zaposlene v času njihove odsotnosti. Namen tega projekta je t. i. krožno zaposlovanje, ki omogoča podjetju neprekinjen delovni proces v času, ko zaposleni zaradi izobraževanja ali usposabljanja zapustijo svoje delovno mesto. Zaposlenega, ki se izobražuje, nadomesti brezposelna oseba, ki je ustrezno usposobljena ali pa je v fazi pridobivanja ustreznega znanja.

MDDSZ (2009, str. 26) razmišlja tudi o uvedbi kvot za zaposlovanje starejših. Kvote za starejše bi opredelile obvezni delež zaposlenih starejših v posameznem podjetju. Podjetja, ki se ne bi želela vključevati v ta sistem, pa bi morala odvajati določen mesečni znesek v novoustanovljeni sklad, iz katerega bi se izvajalo usposabljanje in izobraževanje starejših.

5.2 Ukrepi, namenjeni starejšim brezposelnim

Brezposelnost starejših od 45 let se je med leti 2005 in 2008 postopoma zniževala tako pri moških kot pri ženskah. Med starejšimi brezposelnimi je največ oseb s I. in IV. stopnjo izobrazbe. V obdobju od 2005 do 2008 se je konstantno zviševalo število brezposelnih oseb, starih nad 45 let, s statusom delovnega invalida II. in III. kategorije (MDDSZ, 2009, str. 12).

Pri nas se izvajajo naslednji programi aktivne politike zaposlovanja (MDDSZ, 2009, str. 16):

- *Javna dela* – program, namenjen aktiviranju brezposelnih oseb in njihovi socialni vključenosti, ohranitvi in razvoju delovnih sposobnosti ter spodbujanju razvoja novih delovnih mest.
- *Subvencionirane zaposlitve* – program je namenjen spodbujanju delodajalcev za zaposlovanje težje zaposljivih skupin brezposelnih. Pogoj je zaposlitev vsaj za eno leto.
- *Subvencionirane samozaposlitve* – program je namenjen spodbujanju samozaposlovanja brezposelnih oseb, ki po usposabljanju želijo uresničiti podjetniško idejo. Samozaposlitev se subvencionira v enkratnem znesku, ki znaša 4.500 EUR.
- *Pomoč pri iskanju zaposlitve* – programi, ki potekajo v obliki delavnic, seminarjev in zaposlitvenih klubov. Namenjeni so pridobivanju veščin iskanja zaposlitve, informiranju o trgu dela, motiviranju. Pomagajo pri opredeljevanju zaposlitvenega cilja ter pri poklicnem razvoju kariere.
- *Institucionalno usposabljanje* – tečaji, predavanja, seminarji in druge oblike usposabljanja za pridobivanje dodatnega znanja, spretnosti in zmožnosti.
- *Uvajanje v delo pri delodajalcu* – zajema delovni preizkus in usposabljanje na delovnem mestu. Gre za izvajanje praktičnih programov usposabljanja pri delodajalcih z namenom pridobitve potrebnih praktičnih znanj za opravljanje dela.

V letu 2007 je bilo največ brezposelnih, starejših od 45 let, vključenih v program »Javna dela«. V letu 2008 pa se je veliko število oseb vključilo v program »Pomoč pri samozaposlitvi. V letu 2008 se je občutno povečalo število oseb, ki so bile vključene v programe aktivne politike zaposlovanja, kar tudi kaže na intenzivnejše obravnavanje starejših oseb na trgu dela. Problematično je dejstvo, da se vključenost v ukrepe po 55. letu starosti zmanjšuje. Cilj je, da bi do leta 2013 bilo v programe APZ vključenih 14.000 oseb ter da bi se povečala sredstva za programe APZ na 24 mio EUR v letu 2013 (MDDSZ, 2009, str. 12).

S starejšimi od 50 let je potrebno delati na podoben način in enako intenzivno kot z mlajšimi ter jim enakovredno ponujati sodelovanje na predizborih za prosta delovna mesta. Pri tem je poudarjena možnost koriščenja ukrepov, ki so namenjeni tej populaciji. Potrebno je premagati odpor delodajalcev pri zaposlovanju starejše delovne sile ter poudariti njihove prednosti, izkušnje, odgovornost. Značilno je, da imajo starejši delavci specifične delovne izkušnje ter delovne navade, so zanesljivi in odgovorni, sprejmejo tudi manj plačana dela in težje zaprosijo za socialno pomoč. Delodajalcem je potrebno pomagati v postopku iskanja ustreznih delavcev ter predlagati programe APZ, če je to potrebno. Brezposelnim pa je potrebno pomagati pri predstavljanju delodajalcem ter odkrivanju njihovih prednosti in zmožnosti opravljanja določenega dela (MDDSZ, 2009, str. 13).

5.3 Ukrepi za spreminjanje odnosa delodajalcev in javnosti do starejših oseb

V letu 2006 je Zavod RS za zaposlovanje v sklopu projekta »Komunikacijska strategija in operativni načrt za izvedbo promocijske kampanje na področju zaposlovanja starejših« predstavil akcijski načrt promocije zaposlovanja starejših oseb, ki vključuje (MDDSZ, 2009, str. 27):

- vplivanje na osveščenost in stališče delodajalcev, da bi bili bolj naklonjeni zaposlovanju starejših;
- izboljševanje samopodobe starejših brezposelnih in zaposlenih, da bi lahko prepoznali svoje prednosti pri zaposlovanju;
- izboljševanje usposobljenosti zaposlenih na Zavodu, ki neposredno delajo z delodajalci in starejšimi brezposelnimi;
- vplivanje na osveščenost širše javnosti o razsežnosti problematike in o prednostih zaposlovanja starejših oseb ter preprečevanje diskriminacije.

5.4 Primeri dobrih praks držav članic EU na področju aktivnega staranja

Nekatere evropske države so s pravočasnimi in pravilno usmerjenimi ukrepi, programi in promocijami aktivnega staranja dosegle pomemben dvig zaposlovanja starejših, njihove reintegracije na trg dela, dvig njihovega znanja in kompetenc, spremembo mnenja o starejših in zmanjšanje diskriminacije starejših na trgu dela (MDDSZ, 2009, str. 10-11). Na kratko bom opisala nekaj primerov.

VELIKA BRITANIJA

V tej državi so organizirali Ministrsko skupino za starejše ljudi za koordinacijsko delo ministrstev. Uvedli so kodeks postavljenih okvirov zaposlovalnih praks ne glede na starost. Kampanja »*Age positive Campaigne*« nudi promocijo zaposlovanja starejših na podlagi njihovih izkušenj. Kampanja »*New deal 50 plus*« nudi starejšim osebam osebno svetovanje, usposabljanje, preizkuse dela. Ta pomaga tudi osebam s posebnimi potrebami. Zakon o nediskriminatornosti pokriva diskriminacijo na področju zaposlovanja, usposabljanja, upokojevanja, pripravnštva, promocije in nepravilno odpuščanje.

FINSKA

Njihov program »*Programme on Age Workers – FINPAW*« je osredotočen na dvigovanje e-pismenosti. Predstavlja 40 ukrepov za večjo zaposljivost ter sposobnost dela. Ta dokument vsebuje zakonodajne spremembe, raziskovalne in razvojne projekte, usposabljanje, akcije varnosti pri delu.

FRANCIJA

Osebam z dvajsetimi leti delovne dobe in osebam, starejšim od 45 let, omogočajo preizkus znanja za priznavanje njihovih kvalifikacij. Vsaka oseba je upravičena do dvajsetih ur letno za izobraževanje. Ukrepi za starejše od 50 let poenostavljajo kombiniranje med prihodkom iz zaposlitve ter socialnimi nadomestili. Starejše se dodatno vzpodbuja k ustanavljanju malih podjetij. V Franciji tudi vzpodbujajo k vključevanju starejših strokovnjakov v podjetjih za razvoj in izobraževanje.

NEMČIJA

V Nemčiji so veliko pozornosti namenili iniciativi *INQUA*, ki vsebuje ukrepe, kot so: fleksibilni delovni pogoji, vseživljenjsko učenje, zaščita zdravja, izboljšave delovnih mest ter omogočanje zaposljivosti starejših. Pomemben ukrep predstavlja tudi subvencija za plače starejših od 50 let, v kolikor so plače nižje kot v predhodni zaposlitvi. Poleg tega delodajalci za starejše od 55 let ne plačujejo svojega dela stroškov strokovnega razvoja delavca (usposabljanje in izobraževanje). Program »50 plus« omogoča integracijo starejših s pomočjo regionalnih zaposlovalnih agencij.

ŠVEDSKA

Švedi poudarjajo pomen mobilnosti delovnih mest kot možnost za razvoj novih znanj in izboljšanje zaposljivosti. Pomembna iniciativa na Švedskem je »*Career transition agreement*«, kjer gre predvsem za aktivno pomoč presežnim delavcem pri iskanju nove zaposlitve. »Forum 50« pa je nevladna organizacija, ki se ukvarja s projekti za brezposelne osebe na 50 let v sodelovanju z zavodi za zaposlovanje in socialnimi partnerji.

ŠPANIJA

V Španiji je ob zaposljivosti starejših možnost pridobivanja nekega denarnega nadomestila za čas brezposelnosti tudi v času zaposlenosti oz. možnost pridobivanja pokojnine kljub zaposlitvi za skrajšani delovni čas. Dodatni ukrepi so usmerjeni v zmanjševanje prispevkov delodajalca za socialno varnost po 45. letu starosti delavca, progresivno glede na starost. Vlada pa ponuja tudi finančno pomoč za starejše osebe, ki želijo sodelovati v poklicnem usposabljanju.

MADŽARSKA

Delodajalcem, ki zaposlujejo starejše od 50 let, država krije prispevke zdravstvenega zavarovanja.

SKLEP

Problematika staranja prebivalstva je danes zelo aktualna tema v večini evropskih držav. Staranje prebivalstva se bo v prihodnosti še okrepilo, kar pomeni, da so nujno potrebne učinkovite reforme sistemov socialne zaščite, sicer lahko pride do krize teh sistemov. Projekcije prebivalstva za Slovenijo kažejo, da se bo število prebivalcev do leta 2060 občutno zmanjšalo. Prebivalstvo pa se bo še zelo postaralo. Najbolj se bo povečal prav delež najstarejših ljudi, ki se lahko celo početveri do leta 2060.

Pojav staranja prebivalstva se je začel z demografskim prehodom. Razlogov, da se je evropsko in slovensko prebivalstvo tako postaralo, je več. V osnovi je problem v spremenjenem načinu življenja, v spremenjeni miselnosti ljudi ter v spremenjeni vlogi ženske v sodobni družbi. Vse to vpliva na rodnost, ki je v večini držav, ki se srečujejo s staranjem, na zelo nizki stopnji. Zato se je tudi delež mladih v celotnem prebivalstvu zmanjšal. Po drugi strani pa se je življenjska doba skozi čas podaljševala in ta trend se še nadaljuje. Prav dolgoročno padanje rodnosti je ena pomembnejših determinant staranja. Obstajajo pa tudi številni ekonomski razlogi, da se pari odločajo za manj otrok, npr. brezposelnost, veliko finančno breme, slabe stanovanjske razmere. Potrebni so različni ukrepi in spodbude, da bi povečali rodnost in tako zagotavljali trajno obnavljanje prebivalstva.

Staranje prebivalstva prinaša s sabo številne ekonomske posledice, ki jih bodo države

reševale predvsem s podaljševanjem delovne aktivnosti in večjo vključenostjo starejših v družbeno-ekonomsko okolje. S staranjem se spreminja starostna struktura prebivalstva države, s tem pa obstaja tudi velika nevarnost, da se bo porušilo ravnovesje med delovno aktivnim prebivalstvom in starimi vzdrževanimi prebivalci. To pa ima lahko hude posledice za pokojninski sistem države, ki deluje po principu »*pay as you go*«. Prav zaradi tega so nujno potrebne reforme, ki se pri nas že pripravljajo. Nova pokojninska reforma gre predvsem v smeri zmanjševanja pravic zavarovancev. Ljudi je potrebno pripraviti do tega, da bi dlje vztrajali na trgu delovne sile in se kasneje upokojevali. Tako bi dlje vplačevali prispevke v pokojninsko blagajno. Bodo pa v prihodnje verjetno potrebne še nove dopolnitve in nove spremembe. Predvsem je potrebno ljudi vključiti tudi v druge oblike varčevanja za starost.

Staranje prebivalstva bo imelo pomembne posledice tudi za zdravstveni sistem države, kjer so nujno potrebne spremembe. Predvsem je potrebno urediti področje dolgotrajne oskrbe starejših. Starejšim je potrebno omogočiti čim daljše samostojno življenje v domačem okolju, oz. jim nuditi storitve pomoči na domu. Projekcije kažejo, da se najhitreje povečuje prav delež najstarejšega prebivalstva, ta pa velikokrat potrebuje takšno ali drugačno pomoč pri vsakdanjih opravilih.

Problematika staranja je zelo obširna in potrebni bodo usklajeni ukrepi različnih politik. Nekateri (EUEkspres, 2008, str. 1-3) vidijo rešitev v priseljevanju, vendar pa več kot toliko priseljencev država tudi ne more sprejeti. Torej bi bilo potrebno najti način, da se čim več brezposelnih vključi nazaj na trg delovne sile, da bodo na ta način sami lahko skrbeli zase in za svojo prihodnost. V ta namen se sicer že izvajajo tudi programi APZ, ki ljudem pomagajo pri izobraževanju in ponovnemu vstopanju na trg delovne sile.

V Sloveniji bo potrebno povečati prilagodljivost zaposlenih in podjetij, na trg delovne sile je potrebno privabiti čim več ljudi, potrebno je učinkovito investirati v človeški kapital in zagotoviti učinkovito izvajanje vladnih reform (Penger, 2007, str. 55).

Spremeniti pa bo treba tudi miselnost ljudi, da jim bo država zagotavljala varno gospodarsko in socialno prihodnost. Ljudje se morajo zavedati, da država ne bo več mogla skrbeti za njihovo prihodnosti in za varno starost, temveč bodo morali za to poskrbeti sami z različnimi oblikami varčevanja. Le tako si bodo lahko zagotovili varno in udobno starost.

LITERATURA IN VIRI

1. Arh, U. (2004). *Brezposelnost, inflacija in gospodarska rast v državah v prehodu* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
2. Arsenjuk, U. (2008). *Družbeno-ekonomski dejavniki nizke rodnosti v Sloveniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
3. Becker, G. (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
4. Bednaš, M. (2008). Gospodarska gibanja in razvojne perspektive. *Bančni vestnik*, 57 (10), 8-9.
5. Bevc, M. (1991). *Ekonomski pomen izobraževanja*. Radovljica: Didakta.
6. Čebokli, Z. (b.l.). *Investicije*. Najdeno 5. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.akc.si/investicije.php>
7. Dragan, V. (2007). *Gospodarska rast in razvoj ter kakovost življenja: Teoretična analiza in analiza na primeru Slovenije* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
8. EUEkspres. *Bilten predstavništva evropske komisije v republiki Sloveniji*, april 2008. Najdeno 14. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.euekspres.eu/P/_pdf/EUEKSPRES_april_2008.pdf
9. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions (b.l.). *Fourth European Working Conditions Survey*. Najdeno 18. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.data-archive.ac.uk/doc/5639/mrdoc/pdf/5639userguide.pdf>
10. Eurostat (2007). *Demographic Outlook: National reports on the demographic developments in 2005*. Najdeno 15. marca 2010 na spletnem naslovu http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-07-001/EN/KS-RA-07-001-EN.PDF
11. Eurostat (b.l.). *GDP per capita in PPS*. Najdeno 8. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=tsieb010>
12. Evropska komisija (2006). *The Impact of Ageing on Public Expenditure*. Najdeno 6. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.iesf.es/fot/impactageing06-annex.pdf>

13. Gostiša, M. (1999). *Kaj je »človeški kapital podjetja«*. Združenje svetov delavcev Slovenije. Najdeno 10. januarja 2010 na spletnem naslovu www.delavska-participacija.com/clanki/ID990203.doc
14. Javornik, J.S. (2007). *Social Overview 2006*. Ljubljana: UMAR.
15. Ješelnik, N. (2008). *Ekonomske posledice staranja prebivalstva v Sloveniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
16. Kapitalska družba (2008). *Odnos podjetij do starejših zaposlenih* (Poročilo raziskave z interpretacijo rezultatov in priporočili). Najdeno 12. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/_files/655/Raziskava_odnos_podjetij_do_starej%C5%A1ih_zaposlenih_KAD.PDF
17. Kapitalska družba (b.l.). *Pokojninska reforma*. Najdeno 2. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/pokojninski_sistem/ureditev_pokojninskega_sistema/pokojninska_reforma
18. Kraigher, T. (2005). *Nekatere možne smeri bodočega demografskega razvoja Slovenije in izbira predpostavk za nove projekcije prebivalstva*. IB revija, (3), 71-84.
19. Kump, S., Jelenc K., S. (2009). *Vseživljenjsko učenje – izobraževanje starejših odraslih*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 2009.
20. Malačič, J. (2003). *Demografija – teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
21. Malačič, J. (2008): *Socialnoekonomske posledice staranja prebivalstva*. Ljubljana: Zdravniški vestnik, (77), 793-798.
22. Malačič, J. (b.l.). *Staranje prebivalstva Slovenije po projekcijah prebivalstva 2001-2036: Naravna rast nasproti celotni rasti prebivalstva*. Najdeno 9. marca 2010 na spletnem naslovu www.stat.si/radenci/referat/MALACIC.doc
23. Medvešek, B. (2002). *Staranje prebivalstva in prehod iz zaposlenosti v upokojitev* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

24. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006a). *Program ukrepov aktivne politike zaposlovanja za obdobje 2007-2013*. Najdeno 4. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/apz_2007_2013.pdf
25. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2006b). *Strategija varstva starejših do leta 2010 – solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
26. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2009). *Ukrepi za spodbujanje aktivnega staranja*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
27. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2010a). *Ključne rešitve Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
28. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2010b). *Predlog Zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
29. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (2010c). *Predlog Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2)*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve.
30. Ministrstvo za finance (2006). *Program stabilnosti*. Ljubljana: MF.
31. Mlakar, M. (2009). *Projekcije delovno aktivnega prebivalstva Slovenije* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
32. Novak, M. (2003). *Analysis of the Nature of Economic Growth of Slovenian Economy*. *Managing Global Transitions, Faculty of Management*, 1(2), 153-167.
33. Novak, M., Bojnec, Š. (2005). *Human Capital and Economic Growth by Municipalities in Slovenia*. *Managing Global Transitions, Faculty of management*, 3(2), 157-177.
34. Novak, M., Spaija, T. (2008). *Človeški kapital, raziskave in razvoj ter rast produktivnosti: empirična analiza za Slovenijo*. *Management*, 3(2), 153-164.
35. Penger, S., Dimovski, V. (2007). *Strategija aktivnega staranja prebivalstva Slovenije s poudarkom na kakovostnem staranju in medgeneracijskem sožitju*. *IB Revija*, (1), 42-55.

36. Pregrad, B., Musil, V. (2001). *Tehnološki sistemi in integrirano varstvo okolja*. Maribor: Ekonomsko – poslovna fakulteta.
37. Progar, T. (2004). *Ekonomske posledice staranja prebivalstva* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
38. Prva.net (b.l.). *Reforma pokojninskega sistema*. Najdeno 14. marca na spletnem naslovu http://www.prva.net/pokojninska_reforma.asp?FolderId=111
39. Ravbar, M. (2009). *Razvojni dejavniki v Sloveniji – ustvarjalnost in naložbe*. Ljubljana: Založba ZRC.
40. Sambt, J. (2005). *Dolgoročne projekcije izdatkov za zdravstvo in dolgotrajno oskrbo s pomočjo metode generacijskih računov*. IB revija, (3), 85-95 .
41. Senjur, M. (2002). *Razvojna ekonomika*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
42. Senjur, M. (2007). *Gospodarska rast Slovenije v evropsko razvojno odličnost*. 19. forum odličnosti in mojstrstva. Otočec.
43. Slovenija jutri (2006). *Kako do varne starosti*. Najdeno 12. aprila na spletnem naslovu http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/publikacije/Varna_starost.pdf
44. Slovenija jutri (b.l.). *Človeški kapital, delovna sila in trg dela*. Najdeno 9. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck2.pdf>
45. Slovenija jutri (b.l.). *Človeški kapital, delovna sila, trg dela in delovna razmerja*. Najdeno 9. februarja na spletnem naslovu <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/ck1.pdf>
46. Slovenija jutri (b.l.). *Gospodarstvo*. Najdeno 11. februarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/gosp1.pdf>
47. Služba vlade RS za razvoj in evropske zadeve (2009). *Ekonomski pregled – Slovenija*. Najdeno 24.2.2010 na spletnem naslovu http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/OECD/OECD_Economic_Survey_2009_Policy_Brief_in_Slovenian.pdf
48. Smole, J. (2008). *Pogled in stališče slovenskih delodajalcev na staranje delovne sile*. Najdeno 12. aprila 2010 na spletnem naslovu http://www.kapitalska-druzba.si/files/816/KAD_zbornik_2008_jeze_smole.pdf

49. Statistični urad RS (2009a). Izdatki in viri financiranja za zdravstvo, Slovenija, 2003-2007. Najdeno 10. aprila 2010 na spletnem naslovu www.stat.si/PrikaziPDF.aspx?ID=2720
50. Statistični urad RS (2009b). *Mednarodni dan migrantov 2009*. Najdeno 25. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2838
51. Statistični urad RS (2009c). *Paritete kupne moči in bruto domači proizvod v standardih kupne moči*. Najdeno 22. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2835
52. Statistični urad RS (2009d). *Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008-2060*. Projekcije prebivalstva EUROPOP2008 za Slovenijo. Ljubljana: SURS.
53. Statistični urad RS (2009e). *Raziskovalo-razvojna dejavnost, Slovenija 2008*. Najdeno 10. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2742
54. Statistični urad RS (2009f). Svetovni dan starejših. Najdeno 24. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2671
55. Statistični urad RS (2009g). Živorajeni otroci, Slovenija 2008. Najdeno 24. februarja 2010 na spletnem naslovu www.stat.si/PrikaziPDF.aspx?ID=2456
56. Statistični urad RS (b.l.). *Prebivalstvo, Slovenija*. Najdeno 25. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/doc/metod_pojasnila/05-007-MP.htm
57. Statistični urad RS (b.l.). *Raziskovalo-razvojna dejavnost, Slovenija 2007*. Najdeno 10. februarja 2010 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=2179
58. Suša, M. (2005). *Staranje prebivalstva v Evropski uniji* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
59. Tehnološka mreža TVP (b.l.). *Tehnološke mreže Slovenije*. Najdeno 30. januarja 2010 na spletnem naslovu <http://www.tvp.si/index.php?id=24>
60. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2005). *Strategija razvoja Slovenije*. Ljubljana: UMAR.
61. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2009a). *Ekonomsko ogledalo*, 12(15).
62. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2009b). *Poročilo o razvoju 2009*. Ljubljana: UMAR.

63. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (2009c). *Socialni razgledi 2009*. Ljubljana: UMAR.
64. Urbanc, D. (2003). *Demografski problemi tranzicijskih držav* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
65. Urh, B. (2006). *Staranje prebivalstva ter skrb za ostarele* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
66. Vadnjal, H. (2007). *Tehnološki razvoj v podjetju Kovin proizvodi d.o.o.* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
67. Van de Kaa, D.J. (2002). *On international migration and the second demographic transition*. Vladimir Iontsev ed., *World in the mirror of International migration*. Moscow: Maks Press 10, 2002, 79-84.
68. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje Slovenije (2010). *Mesečni statistični pregled, januar 2010*. Najdeno 2. aprila na spletni strani <http://www.zpiz.si/att/msp/201001.pdf>
69. Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje (b.l.). *Zavarovanci pokojninskega in invalidskega zavarovanja*. Najdeno 14. aprila 2010 na spletnem naslovu <http://www.zpiz.si/src/predstavitev/zavarovanci.html>
70. Žižmond, E. (1996). *Ekonomika narodnega gospodarstva*. Ljubljana: DZS.